

Rapport
2/2014

Syssetting blant funksjonshemmede

Ragnhild C. Schreiner
Simen Markussen
Knut Røed

*Stiftelsen Frischsenteret for samfunnsøkonomisk forskning
Ragnar Frisch Centre for Economic Research*

Syssetting blant funksjonshemmede

Ragnhild C. Schreiner
Simen Markussen
Knut Røed

Sammendrag: I denne rapporten studerer vi trygdemottak og sysselsettingsmønstre blant funksjonshemmede i tilleggundersøkelsen til AKU i perioden 2002-2012. Ved å koble AKU med registerdata, kartlegger vi yrkesaktivitet og stønadsmottak i årene forut for, og i etterkant av AKU. Personer som oppgir i AKU å ha en funksjonshemming har i gjennomsnitt hatt lavere inntekt og høyere stønadsmottak enn personer som oppgir å ikke ha en funksjonshemming, mange år forut for AKU. En svak arbeidsmarkeds-tilknytning fra tidlig i livet ser dermed ut til å kjennetegne en del funksjonshemmede. Samtidig er om lag 40 % av de funksjonshemmede i jobb, noe som illustrerer at det å ha en selvopplevd funksjonshemming ikke nødvendigvis innebærer å være arbeidsufør. Andelen sysselsatte funksjonshemmede relativt til sysselsatte funksjonsfriske har ikke endret seg noe vesentlig gjennom perioden 2002-2012. Sysselsatte funksjonshemmede ser for eksempel ikke ut til å ha blitt noe sterkere påvirket av finanskrisen enn sysselsatte funksjonsfriske. I rapporten ser vi på effekter av å oppleve en bedriftsnedleggelse/-nedbemanning i løpet av de siste årene før AKU på sannsynligheten for å oppgi å ha en funksjonshemming. Kontrollert for en rekke forhold, finner vi at å miste jobben øker sannsynligheten for å oppgi å ha en funksjonshemming. Dette funnet kan forklares både ved at en slik opplevelse gir dårligere helse, og ved at å miste jobben innebærer dårligere arbeids- og inntektsutsikter.

Nøkkelord: AKU, funksjonshemming, syssetting

Kontakt: www.frisch.uio.no, r.c.schreiner@frisch.uio.no

Rapport fra prosjektet "Syssetting blant funksjonshemmede i AKU" (internt prosjektnummer 1331), finansiert av Arbeidsdepartementet.

ISBN: 978-82-7988-178-0
ISSN: 1501-9721

Innhold

1	Innledning	3
1.1	Definisjon av funksjonshemming i AKU	3
1.2	Registerdatakilder	4
2	Deskriptiv statistikk	5
3	Funksjonshemmedes tilknytning til arbeids- markedet i mikro	8
3.1	Sysselsettingsstatus og trygdemottak i årene før og etter AKU	13
3.2	Veien til en funksjonshemming og uføretrygd	17
3.3	Predikering av funksjonshemming i AKU	21
4	Sysselsatte funksjonshemmede	24
4.1	Utviklingen i andelen sysselsatte funksjonshemmede over tid	26
4.2	Funksjonshemming, sysselsetting og lokale konjunkturmål	27
4.3	Effekter av bedriftsnedleggelse	29
4.4	Effekter av arbeidsinnvandring og konjunkturer	32
5	Endring i status i AKU	36
6	Oppsummering	40
7	Referanser	42
8	Appendiks	43

1 Innledning

Arbeidskraftsundersøkelsen (AKU) er en spørreundersøkelse om personers arbeidsmarkedstilknytning. Hvert kvartal trekkes 24 000 familier tilfeldig fra adresseregisteret, og deretter intervjues alle familiemedlemmer i alderen 15-74 år. Fra og med 2. kvartal 2002 er det blitt gjennomført en årlig tilleggsundersøkelse om funksjonshemming, basert på liknende undersøkelser i EU-landene. I tilleggsundersøkelsen intervjues kun personer i alderen 15-66 år. I denne rapporten tar vi utgangspunkt i tilleggsundersøkelsen for årene 2002 til 2012, og kobler informasjon fra undersøkelsen sammen med ulike registerdatakilder.

Rapporten består av tre hoveddeler. I den første hoveddelen (avsnitt 3) ser vi på funksjonshemmedes tilknytning til arbeidsmarkedet. Først studerer vi sysselsettingsstatus og trygdemottak i årene før og etter deltakelse i AKU. Deretter ser vi nærmere på arbeidsmarkedstilknytningen til de funksjonshemmede ved forskjellige aldre, og undersøker i hvor stor grad funksjonshemmede prøver seg i jobb før de eventuelt får innvilget uføretrygd. Videre undersøker vi hva som kjennetegner de funksjonshemmede i AKU; både når det gjelder sosioøkonomisk bakgrunn, utdanning, familie og tidlig yrkeskarriere. I den andre hoveddelen (avsnitt 4) ser vi nærmere på sysselsatte funksjonshemmede, blant annet ved å studerer hvordan denne andelen utvikler seg over tid, relativ til andelen sysselsatte generelt. Videre undersøker vi om status for funksjonshemming er korrelert med lokale konjunktur mål, å oppleve en bedriftsnedleggelse/nedbemanning og å jobbe i en bransje som er utsatt for konkurranse fra arbeidsinnvandrere. I den tredje hoveddelen (avsnitt 5) tar vi utgangspunkt i personer som endrer status mellom to tilleggsundersøkelser til AKU, og sammenlikner denne gruppen både med personer som er funksjonshemmet, og med personer som er funksjonsfriske hver gang de deltar i AKU. Vi ser også nærmere på oppgitte helseplager for disse gruppene av deltakere.

1.1 Definisjon av funksjonshemming i AKU

I tilleggsundersøkelsen til AKU defineres funksjonshemming som følger:

«Med funksjonshemming menes fysiske eller psykiske helseproblemer av mer varig karakter som kan medføre begrensninger i det daglige liv. Det kan for eksempel være sterkt nedsatt syn eller hørsel, lese- og skrivevansker,

bevegelseshemminger, hjerte- eller lungeproblemer, psykisk utviklingshemning, psykiske lidelser eller annet.»

Videre står det i instruksene til intervjuer:

«For en nærmere presisering av «funksjonshemming», utover at den «kan medføre begrensninger i det daglige liv», kan tilføyes at den kan være medfødt eller ha oppstått seinere, som følge av sykdom, ulykke eller skade. Vi er bare ute etter helseproblemer eller skader av en mer varig karakter, dvs. med en varighet på minst 6 måneder, ikke mer akutte tilfeller uten innvirkning på dagligliv eller yrkesliv på lengre sikt.»

For å forenkle begrepsbruken, omtales personer som oppgir i AKU å ha nedsatt funksjonsevne som «funksjonshemmede», mens personer som oppgir i AKU å ikke ha nedsatt funksjonsevne omtales som «funksjonsfriske».

1.2 Registerdatakilder

Registerdataene som benyttes i denne rapporten kommer fra ulike kilder. Tryggedataene er hentet fra Forløpsdatabasen Trygd (FD Trygd) som er tilrettelagt av SSB. For ytelsene attføring, rehabilitering, uføretrygd, foreløpig uføretrygd og sosialhjelp har vi tilgang til registerdata fra 1992 til 2010. Tidsbegrenset uføretrygd ble innført i 2004, og der har vi registerdata ut 2010.¹ Inntektsdata kommer fra lønns- og trekkoppgaveregisteret (LTreg) og sysselsettingsstatus fra Arbeidstakerregisteret (Areg). Disse dataene er tilgjengelige fra 1992 til 2010. Siden tilgjengelige tidsserier varierer mellom de ulike registerdatakildene, vil det i noen grad variere hvilke årganger av AKU-deltakere som danner populasjonene bak den ulike statistikken. Under hver tabell og figur vil det presiseres hvilken populasjon som danner grunnlaget, samt årsaken til at noen AKU-årganger eventuelt er utelatt.

¹Rehabiliterings- og attføringspenger ble erstattet med Arbeidsavklaringspenger i 2010.

1.2.1 Definisjon sysselsatt

Gjennom hele rapporten defineres tilstanden «sysselsatt» ut ifra opplysninger fra registerdata på følgende måte:

En person er sysselsatt dersom vedkommende oppfyller ett eller begge punkter under:

1. Yrkes- og/eller næringsinntekt på over 1 G og oppføring i Arbeidstakerregisteret.
2. Yrkes- og/eller næringsinntekt på over 4 G.

Selvstendig næringsdrivende registreres ikke i Areg, men kan fanges opp av krav 2 i definisjonen, dersom de har tilstrekkelig høy inntekt. Definisjonen av «sysselsatt» i AKU er mindre streng, og lyder som følger:

«Sysselsatte er personer i alderen 16-74 år som utførte inntektsgivende arbeid av minst én times varighet i undersøkelsesuka, samt personer som har et slikt arbeid, men som var midlertidig fraværende pga. sykdom, ferie, lønnet permisjon e.l. (Bø og Håland, 2002, s. 7). »

For å få størst mulig samsvar mellom AKU- og registeropplysninger, er det i utgangspunktet best å hente ut registerdataopplysninger på samme tidspunkt som tilleggsundersøkelsen gjennomføres. Dette er som regel i andre kvartal, med unntak av i 2009, da undersøkelsen ble gjennomført i fjerde kvartal. For en del registeropplysninger er dateringer innen et år lite nøyaktige. Dette gjelder blant annet inn- og utmeldinger av arbeidstakerforhold i Areg. Vi definerer derfor sysselsettingsstatus ut ifra om en person er registrert i Areg i løpet av et år, samt ved å studere lønns- og næringsinntekter gjennom et helt år. Dette kan være én årsak til avvik mellom AKU- og registerbaserte sysselsettingsmål i denne rapporten².

2 Deskriptiv statistikk

Tabell 1 viser andelen funksjonshemmede og funksjonsfriske AKU-deltakere fra 2002 til 2012. I gjennomsnitt ligger andelen funksjonshemmede på 16,7 %. Andelen varierer

²Se Størmer (1997) for en sammenlikning av sysselsettingsstatus i AKU og registerdata.

noe fra år til år, men uten tegn til verken en systematisk økning eller reduksjon over tid.

Tabell 1: Antall intervjudeltakere

Deltakelsesår	Funksjonshemmet	Ikke funksjonshemmet	Totalt
2002	2 756 (16,6 %)	13 900	16 656
2003	1 515 (15,3 %)	8 408	9 923
2004	3 016 (17,9 %)	13 857	16 873
2005	2 921 (17,5 %)	13 805	16 726
2006	2 095 (17,0 %)	10 253	12 348
2007	2 084 (16,9 %)	10 283	12 367
2008	2 063 (17,1 %)	10 011	12 074
2009	1 945 (16,2 %)	10 089	12 034
2010	2 014 (17,4 %)	9 577	11 594
2011	1 559 (15,7 %)	8 359	9 918
2012	1 708 (14,7 %)	9 899	11 607
Totalt	23 679 (16,7 %)	118 441	142 120

AKU gjennomføres hvert kvartal, og siden 1996 har standard prosedyre vært at hvert intervjuobjekt skal delta åtte påfølgende ganger i undersøkelsen. Tilleggsundersøkelsen til AKU omfatter personer som deltar i AKU for 2.- 7. gang, noe som innebærer at 25 % av deltakerne deltar i to tilleggsundersøkelser, med ett års mellomrom.³ Deltakelse i tilleggsundersøkelsen er videre betinget på at intervjuobjektet er i alderen 15-66 år, og har mulighet til å svare på spørsmålene ved direkte intervju, og ikke via, for eksempel, et familiemedlem. Sistnevnte kriterium er oppfylt i 85 % av intervjuene (Bø, Håland og Køber, s. 10). Tabell 2 viser hvor mange ganger hver AKU-deltaker deltar i tilleggsundersøkelsen. Etter kriteriene beskrevet over, skulle det ikke være mulig å delta mer enn to ganger. Likevel observerer vi i data at 1787 personer deltar mellom tre og fem ganger i tilleggsundersøkelsen⁴. Dette kan skyldes at det gjøres unntak fra standard prosedyre eller det kan skyldes feil i data. I overkant av 25 % deltar i tilleggsundersøkelsen to ganger, noe som ikke er så langt unna den teoretiske andelen (basert på standard prosedyrer). Videre i rapporten vil vi, for enkelhets skyld, omtale «tilleggsundersøkelsen til AKU» som «AKU».

³I 2009 ble undersøkelsen gjennomført i 4. kvartal. Dersom standard prosedyre beskrevet over følges, innebærer dette en forskyvning av panelet slik at ingen deltar både i 2008 og 2009, mens 50 % deltar både i 2009 og 2010.

⁴Dette gjelder hovedsaklig personer som deltar første gang i 2009, og deretter to påfølgende ganger i 2010 og 2011.

Tabell 2: Antall ganger deltakelse

Antall ganger deltakelse	Frekvens	Prosent
1	104 298	73,39 %
2	36 035	25,36 %
3	1 721	1,21 %
4	61	0,04 %
5	5	0,00 %
Sum	142 120	100 %

Tabellen viser antall ganger intervjuobjekter deltar i tilleggundersøkelsen mellom 2002 og 2012.

Kolonne (A) og (B) i tabell 3 viser individkjennetegn for alle førstegangsdeltakere i AKU mellom 2002 og 2012. Like mange kvinner som menn deltar i AKU, men blant de som oppgir å ha en funksjonshemming er flertallet kvinner (55 %). De funksjonshemmede er i gjennomsnitt eldre og har lavere utdanning enn gruppen av funksjonsfriske. Samtidig er de oftere gift, noe som delvis kan skyldes en høyere gjennomsnittsalder. Til slutt er andelen nordmenn i denne gruppen noe høyere enn blant de funksjonsfriske.

Kolonne (C) er en bivariat sammenlikning av individkarakteristika (kolonne (A) minus kolonne (B)), mens kolonne (C) rapporterer koeffisienter fra en regresjon av en indikator for å oppgi å ha en funksjonshemming på dummyvariabler for de forskjellige gruppene av individkjennetegn. Koeffisienten for kvinne i kolonne (C), for eksempel, forteller oss at kvinner er 3 % mer tilbøyelige enn menn til å oppgi å ha en funksjonshemming, når vi holder konstant alder, utdanning, sivilstatus og landbakgrunn. Denne multivariate sammenlikningen illustrerer at alder er viktig i å predikere sannsynligheten for å oppgi å ha en funksjonshemming. Kontrollert for alder, blir forskjellen mellom kvinner og menn mindre. Det samme gjelder sivilstatus og landbakgrunn.

Tabell 3: Individkarakteristika

	(A)	(B)	(C)	(D)
	Funksjonshemmet	Funksjonsfrisk	Bivar. sammenlikn.	Multivar. sammenlikn.
Kvinne	0,55	0,49	0,06	0,03***
Alder				
16-25 år	0,8	0,19	-0,11	-0,15***
26-35 år	0,13	0,23	-0,10	-0,08***
36-45 år	0,17	0,23	-0,06	-0,06***
46-55 år	0,25	0,20	0,05	Ref.
56-66 år	0,37	0,14	0,23	0,13***
Utdanning				
Barne- og ungdomsskole	0,58	0,35	0,23	Ref.
Fullført videregående skole	0,23	0,31	-0,08	-0,07***
Universitet eller høyere	0,16	0,31	-0,15	-0,13***
Uoppgitt	0,02	0,03	-0,01	-0,04***
Sivilstatus				
Gift/registrert partner	0,49	0,45	-0,04	Ref.
Ugift	0,29	0,44	-0,15	0,04***
Skilt/separert/enke	0,21	0,11	0,10	0,07***
Landbakgrunn				
Norge	0,90	0,87	0,03	Ref.
Vest-Europa/Nord-Amerika/Oseania	0,06	0,07	-0,01	-0,004
Annet	0,04	0,06	-0,02	-0,004
Antall observasjoner	17 209	87 089		

* 0.1 ** 0.05, *** 0.01.

Tabellen beskriver alle førstegangsdeltakere i AKU mellom 2002 og 2012. «Ref.» står for «referanseverdi», og når det står «Ref.» ved, for eksempel, «46-55 år», innebærer det at effekten av å være i en annen aldersgruppe måles relativt til det å være 46-55 år.

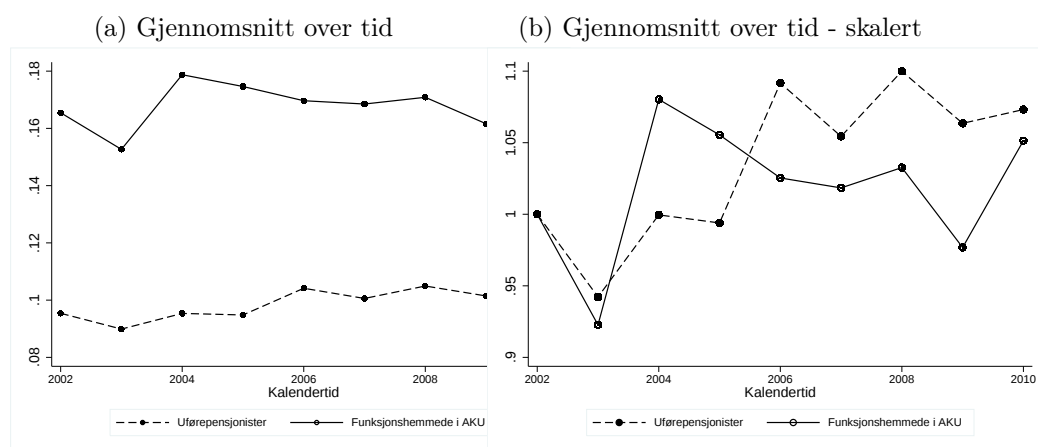
3 Funksjonshemmedes tilknytning til arbeidsmarkedet i mikro

Om lag 17 % av deltakerne i AKU mellom 2002 og 2012 oppgir å ha en funksjonshemming. Blant disse oppgir 37 % å være uføretrygdet og 38 % å være i jobb. Det å ha en funksjonshemming trenger dermed ikke bety at vedkommende er arbeidsufør. I dette kapittelet ser vi på funksjonshemmedes tilknytning til arbeidslivet og sammenlikner opplysninger fra AKU med opplysninger fra registerdata.

Figur 1 viser utviklingen over tid i andelen som oppgir å ha en funksjonshemming og andelen uførepensjonister (i henhold til registerbaserte opplysninger) blant AKU-deltakerne. Andelen av befolkningen som er registrert med en form for uførepensjon har økt jevnt det siste tiåret, men ligger fortsatt et godt stykke under andelen funksjonshemmede. Andelen funksjonshemmede i befolkningen kan det se ut

til at varierer rundt et relativt stabilt nivå.

Figur 1: Utviklingen i andelen uførepensjonister og funksjonshemmede over tid

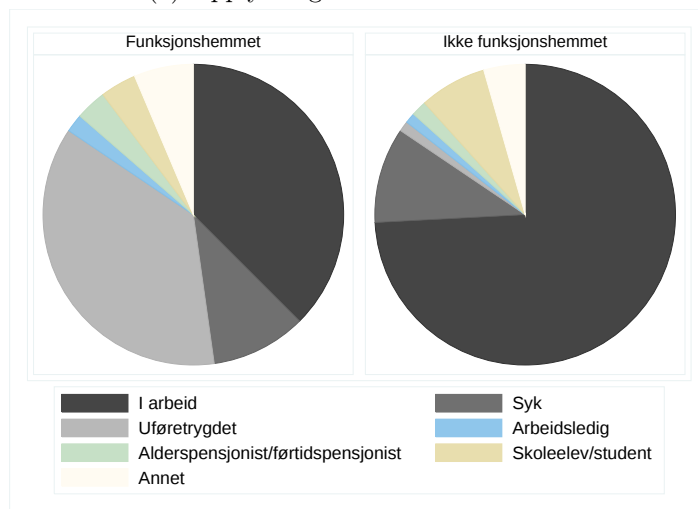

Merknad: Figurene viser andelen uførepensjonister og funksjonshemmede blant de 120 595 intervjudeltakerne i AKU mellom 2002 og 2010. Personer som deltar flere ganger i løpet av disse årene utgjør en observasjon per undersøkelse. Gjennomsnittene i figur (b) er skalert relativt til snittet i 2002 slik at snittene er lik 1 i 2002. Uførepensjonister er definert som personer som mottar varig, foreløpig eller tidsbegrenset uføretrygd.

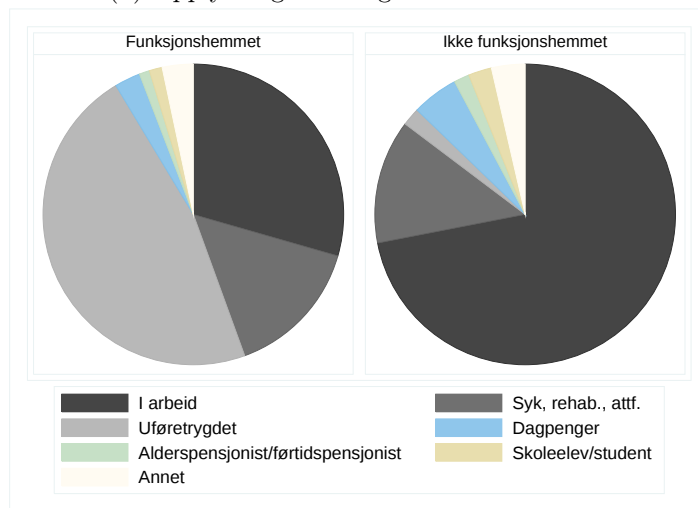
Figur 2 (a) viser arbeidsmarkedsstatus for AKU-deltakere mellom 2002 og 2009, for personer med og uten en selvrapportert funksjonshemming, basert på informasjon fra AKU. Blant de funksjonshemmede, oppgir 38 % å være i jobb, 10 % er sykmeldte, 2 % arbeidsledige, 37 % uføretrygdet, 4 % studenter og 3 % pensjonerte. Til sammenlikning oppgir 74 % av de funksjonsfriske å være i jobb, mens kun 1 % oppgir å være uføretrygdet.

Figur 2: Sysselsettings- og trygdestatus

(a) Opplysninger fra AKU

(b) Opplysninger fra registerdata

Merknad: Figurene viser arbeidsmarkedsstatus for de 109 101 intervjudeltakerne i AKU mellom 2002 og 2009. Årene 2010-2012 er ekskludert på grunn av manglende registerdata for denne perioden. Arbeidsmarkedsstatus gjelder det året personen deltok i AKU-undersøkelsen. Personer som deltar flere ganger i løpet av disse årene utgjør en observasjon per undersøkelse.

Figur 2 (b) viser arbeidsmarkedsstatus for AKU-deltakere mellom 2002 og 2009 med og uten en selvrapportert funksjonshemming, basert på opplysninger fra registerdata. De ulike tilstandene AKU-deltakerne kan befinne seg i er:

- 1) Avgått med AFP.
- 2) På dagpenger.
- 3) På uføretrygd, foreløpig uføretrygd eller tidsbegrenset uføretrygd.

- 4) I jobb.
- 5) Sykmeldt, på rehabilitering eller attføring.
- 6) Under utdanning.
- 7) Annet.

De åtte tilstandene er gjensidig ekskluderende og hierarkisk listet opp. Det innebærer at personer som faller under flere kategorier i løpet av deltakelsesåret, registreres i den kategorien med lavest tall. For eksempel, vil en person registreres som «i jobb» kun dersom personen ikke faller inn under punkt 1)-3).

Status fra registerdata er basert på gjennomsnitt over hele året, med unntak av tilstand «2». En person er definert som sykepengemottaker dersom vedkommende mottar sykepenger enten i minst seks måneder av året eller i mai måned. Mai er valgt siden tilleggsundersøkelsen til AKU gjennomføres i andre kvartal. Vi har gjort en alternativ sammenlikning av AKU- og registerdatastatus, der vi baserer status på registeropplysninger fra mai i AKU-året (siden AKU tilleggsundersøkelsen stort sett gjennomføres i andre kvartal) ⁵.

Opplysningene fra registerdata korresponderer i rimelig stor grad med opplysninger fra AKU. Den registerbaserte definisjonen på sysselsatt gir noen færre sysselsatte i figur 2 enn den AKU-baserte definisjonen. Avvik mellom AKU- og registerdataopplysninger kan skyldes at en person endrer status gjennom året. Dette innebærer at en person kan være i flere av tilstandene definert under punkt 1-7. Derfor er det av interesse å sammenlikne sysselsettingsstatus i AKU og registerdata uten at andre tilstander overskriver tilstanden «sysselsatt». En slik sammenlikning er oppsummert i tabell 4. Blant de funksjonshemmede oppgir 38 % å være i jobb og 38 % er registrert å være i jobb. Blant de funksjonsfriske oppgir 74 % å være i jobb i AKU, mens 76 % er registrert å være i jobb. Avviket mellom AKU-opplysninger og registerdata er tilsynelatende nær null, men det viser seg at gjennomsnittene dekker over noen forskjeller. Blant de funksjonshemmede er det 18 % som har forskjellig sysselsettingsstatus i AKU og registerdata, mens blant de funksjonsfriske er det 19 %. Avvikene skyldes i omtrent like stor grad at personer oppgir i AKU å være sysselsatt, samtidig som de ikke faller innunder registerdatadefinisjonen på sysselsatt (se avsnitt 1.2.1), som motsatt.

De funksjonsfriske som faller inn under definisjonen på sysselsatt i registerdata, men som ikke oppgir dette som status, oppgir i stedet «Sykmeldt» (82 %) eller «Annet» (18

⁵En tilsvarende figur som figur 2 med registerstatus fra mai finnes i appendiks A1. Dette gir heller mindre enn større samsvar med AKU-opplysninger.

%) som status. Blant de funksjonshemmede med denne typen avvik, oppgis følgende status: «Sykmeldt» (82 %) og «Annet» (18 %). Når det gjelder avvik der en person oppgir å være i jobb, men ikke faller inn under definisjonen sysselsatt i registerdata, er registrert status både for gruppen funksjonsfriske og for gruppen funksjonshemmede «Annet» (100 %).

Tabell 4: Sysselsettingsstatus i AKU og i registerdata

	Funksjonshemmet	Ikke funksjonshemmet
Sysselsatt i AKU	8 264 (38 %)	80 503 (74 %)
Sysselsatt i registerdata	8 297 (38 %)	82 830 (76 %)
Antall observasjoner	21 971	108 542
Avvik	3 907 (18 %)	20 387 (19 %)

Sysselsettingsstatus er oppgitt for AKU-deltakere for årene 2002-2011. Året 2012 er ekskludert på grunn av manglende inntektsopplysninger i registerdata. Arbeidsmarkedsstatus gjelder det året personen deltok i AKU-undersøkelsen. Personer som deltar flere ganger i løpet av disse årene utgjør én observasjon per undersøkelse.

Tabell 5 viser gjennomsnittlig stønadsmottak i AKU-deltakelsesåret for funksjonshemmede og funksjonsfriske. I tabellen er ikke ytelsene delt inn i ekskluderende kategorier, slik at samme person kan være registrert med flere ytelser i løpet av ett år. For de funksjonshemmede er uføretrygdraten 44 %, mens tilsvarende tall for de funksjonsfriske er 2,1 %. Sykefraværssraten er på 10 % blant de funksjonshemmede og 6,4 % blant de funksjonsfriske. Også mottaksrater for foreløpig uføretrygd, tidsbegrenset uføretrygd, attføringspenger, rehabiliteringspenger og sosialhjelp er høyere blant de funksjonshemmede enn blant de funksjonsfriske. Kun for ytelsene AFP og dagpenger er mottaket høyere blant de funksjonsfriske, noe som kan skyldes at sysselsettingsraten er høyere i denne gruppen.

Tabell 5: Stønadmottak i registerdata

	Funksjonshemmet	Ikke funksjonshemmet
Uføretrygd	0,444 [0,497]	0,021 [0,143]
Foreløpig uføretrygd	0,007 [0,083]	0,0003 [0,017]
Tidsbegrenset uføretrygd	0,047 [0,212]	0,002 [0,049]
AFP	0,119 [1,146]	0,157 [1,321]
Attføringspenger	0,111 [0,314]	0,018 [0,132]
Rehabiliteringspenger	0,110 [0,312]	0,014 [0,117]
Dagpenger	0,157 [1,123]	0,263 [1,399]
Sosialhjelp	0,327 [1,588]	0,096 [0,850]
Sykepenger	0,101 [0,219]	0,064 [0,158]
Antall observasjoner	18 395	90 606

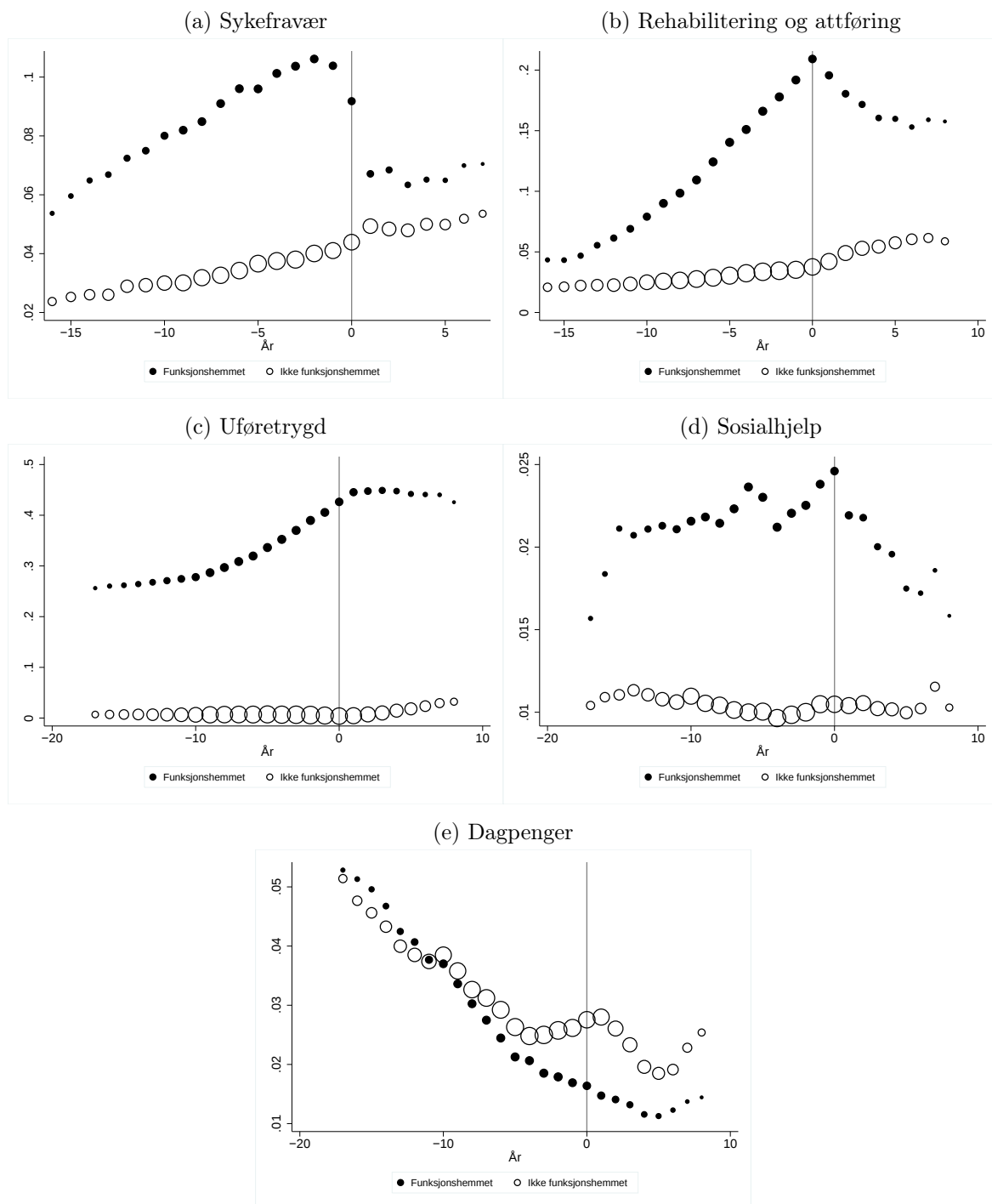
[Standardavvik i hakeparentes].

Gjennomsnittene i tabellen gjelder hovedsakelig AKU-deltakere i årene 2002-2009 pga. manglende data for årene 2010-2012. Foreløpig uføretrygd er en midlertidig ytelse en klient kan motta i påvente av behandling av en søknad om uføretrygd. Tidsbegrenset uføretrygd ble innført i 2004 og var en ytelse som ble innvilget over en fireårsperiode av gangen. Fra og med 2010 ble arbeidsavklaringspenger innført som en erstatning for tidsbegrenset uføretrygd, attføringspenger og rehabiliteringspenger.

3.1 Sysselsettingsstatus og trygdemottak i årene før og etter AKU

I dette kapittelet studerer vi sysselsettingsstatus og trygdemottak i årene før og etter første deltakelse i AKU, og sammenlikner utviklingen blant de funksjonsfriske med utviklingen blant de funksjonshemmede. En person defineres som funksjonshemmet ut ifra hva personen svarer ved første deltakelse i AKU. Det innebærer at noen kan ha vært funksjonshemmet i mange år før AKU, i tillegg til at noen av de som oppgir å være funksjonsfriske ved første deltakelse, kan bli funksjonshemmet på et senere tidspunkt.

Figur 3: Mottak av trygdeytelser i årene før og etter første deltakelse i AKU

Merknad: Figurene viser trygdemottak for personer som deltar i AKU for første gang. Panel (a), (d) og (e) er gjennomsnittlig mottaksrater for funksjonsfriske og funksjonshemmede. Panel (b) og (c) er andelen av funksjonsfriske og funksjonshemmede som mottar den aktuelle ytelsen en eller annen gang i løpet av et år. Størrelsen på plottene er proporsjonale med antall personer gjennomsnittene beregnes over.

Figur 3 viser gjennomsnittlig mottak av ulike ytelser for personer som deltar i

tilleggsundersøkelsen til AKU for første gang. Panel (a), (d) og (e) er gjennomsnittlig mottaksrater for gruppen av funksjonsfriske og gruppen av funksjonshemmede. Panel (b) og (c) viser andelen av de funksjonsfriske og funksjonshemmede som mottar den aktuelle ytelsen en eller annen gang i løpet av et år. De hule sirklene viser gjennomsnitt over funksjonsfriske deltakere, mens de svarte sirklene er gjennomsnitt over personer som oppgir å ha en funksjonshemming. Størrelsen på plottene er proporsjonale med antall personer gjennomsnittene beregnes over. Den vertikale linjen ved år null indikerer tidspunktet for AKU-intervjuet. Gjennomsnittene beregnes år for år over beholdningen av AKU-deltakere som er over 18 og under 67 år. Det vil si, at det året en person fyller 67 år vil vedkommendes trygdemottak ikke lenger tas med når et gjennomsnitt beregnes. Lengden på observasjonsperioden vil dessuten variere mellom personer, avhengig av hvilket år vedkommende deltok i AKU. Intervjudeltakerne i 2002 observeres i ni år før (tilbake til 1993) og syv år etter (frem til 2009) AKU. Deltakerne i 2009 observeres i 16 år før AKU og ingen år etter. De gruppespesifikke gjennomsnittene er justert for alderssammensetning, slik at vi kontrollerer for variasjon i gjennomsnittene som skyldes at aldersfordelingen i populasjonene bak de forskjellige snittene varierer⁶. Ved studier av grafene må det tas høyde for at variasjon kan reflektere konjunktursvingninger, siden gjennomsnittene lengst tilbake i år før AKU er basert på fraværsrater fra tidlig på 90-tallet, mens gjennomsnittene lengst frem i år etter AKU er basert på fraværsrater fra slutten av første tiår av 2000-tallet.

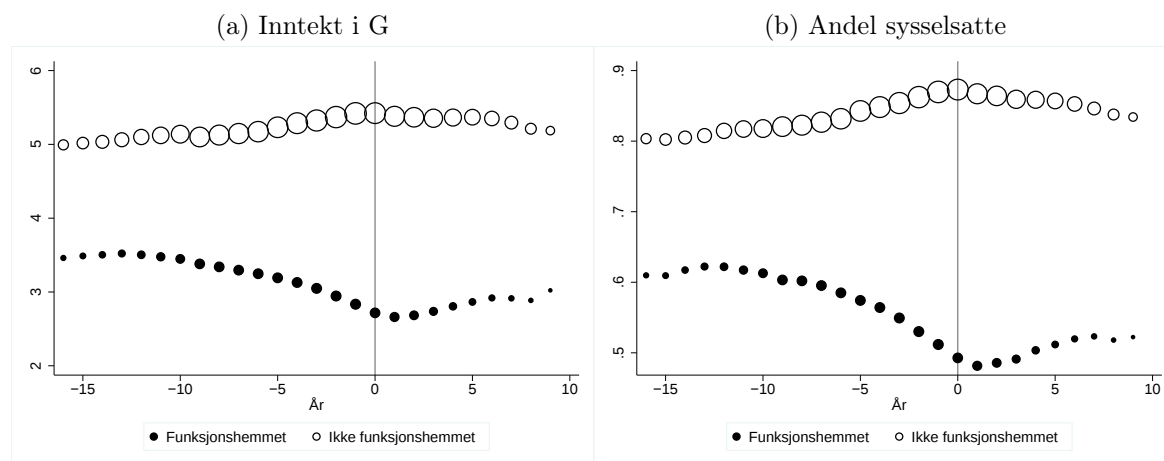
Panel (a) viser utviklingen i gjennomsnittlig årlig sykefraværsrate før og etter første AKU-deltakelse. Nivået på sykefravær er høyere gjennom hele observasjonsperioden blant de funksjonshemmede enn blant de funksjonsfriske⁷. Forskjellen er imidlertid størst rett før personene oppgir å ha en funksjonshemming i AKU. Sykefraværet faller i etterkant av AKU. Dette kan skyldes at en del ikke lenger er i jobb, noe som er en forutsetning for å motta sykepengen, eller at en del går over på mer permanente trygdeytelser. Mottak av attførings- og rehabiliteringspenger følger et liknende mønster, noe som illustreres i panel (b). Mottak av uføretrygd derimot, er stigende blant de funksjonshemmede i årene før AKU, og ligger deretter relativt konstant. Dette illustreres i panel (c) som viser gjennomsnittlig uførerate (tidsbegrenset). For denne ytelsen ligger nivået nær null for de funksjonsfriske. Panel (d) viser mottak av sosialhjelp. Også for denne ytelsen er nivået betydelig høyere blant de funksjonshemmede, med en topp rett i forkant av AKU, og en påfølgende nedgang i etterkant av intervjuet. På samme måte som med sykefravær, attføring og rehabilitering,

⁶Justeringen innebærer at vi plottet konstantledd pluss koeffisienter på tidsdummyvariabler fra en regresjon av mottaksraten av interesse på aldersdummyvariabler og tidsdummyvariabler.

⁷Gjennom observasjonsperioden er sykefraværet stigende for de funksjonsfriske. Dette reflekterer den generelle økningen i sykefravær i befolkningen fra 90-tallet og frem til i dag.

kan dette reflektere at en del personer i denne gruppen begynner å motta andre, mer permanente, ytelser i stedet. Til slutt, viser panel (e) mottak av dagpenger. Mottak av dagpenger er betinget på at personen har vært i jobb, og dette kan være årsaken til at de funksjonshemmede har et lavere gjennomsnittlig nivå på mottak av dagpenger i årene etter AKU enn de funksjonsfriske. Det som for øvrig er verdt å legge merke til er at førstnevnte gruppe i noe større grad enn de funksjonsfriske mottar dagpenger hele 10-15 år før tidspunktet for AKU-intervjuet, selv om de i mindre grad er sysselsatt (se figur 4). Gjennomsnittlig mottaksrate blant de funksjonsfriske øker i årene i forkant av AKU. Dette kan henge sammen med at å havne i denne gruppen er betingen på at personen er frisk ved tidspunkt null, og at mottak av dagpenger krever at man nylig har vært i jobb.

Figur 4: Inntekt og andel sysselsatte i årene før og etter første deltakelse i AKU

Merknad: Figurene viser yrkesinntekt (lønns- og næringsinntekt), og andelen i jobb for personer som deltar i AKU for første gang. Inntekt er målt i Grunnbeløpet G (1 G = 88 370 kr i 2014), og er ikke betinget på sysselsetting. Størrelsen på plottene er proporsjonale med antall personer som danner grunnlag for hvert av gjennomsnittene.

Figur 4 viser utviklingen i yrkesinntekt (lønns- og næringsinntekt) og sysselsetting for AKU-deltakerne før og etter tidspunktet for første intervju. Panel (a) viser inntekt målt i Grunnbeløpet (1 G = 88 370 kr i 2014), mens panel (b) viser andelen sysselsatte, basert på definisjon 1.2.1. Inntekt i panel (a) er ikke betinget på sysselsetting. På samme måte som i figur 3 er gjennomsnittene justert for alderssammensetning. Dette innebærer at gjennomsnittlig inntekt og sysselsetting på tidspunktet for AKU-intervjuet blir høyere enn dersom snittene ikke hadde vært aldersjustert.

Figurene gir inntrykk av at personer som oppgir å ha en funksjonshemming ved

deltakelse i AKU kjennetegnes ved en svak tilknytning til arbeidsmarkedet, i mange år forut for undersøkelsen. Et sentralt spørsmål er om personer som oppgir å ha en funksjonshemming i langt tid har hatt helseplager som har gjort det vanskelig for dem å jobbe, eller om det å ha en svak tilknytning til arbeidsmarkedet påvirker egen oppfatning av grad av funksjonshemming. Dette undersøkes nærmere i avsnitt 3.2 der vi forsøker å kaste lys over hva som kjennetegner yrkeskarrierene til personer som i AKU oppgir å ha en funksjonshemming.

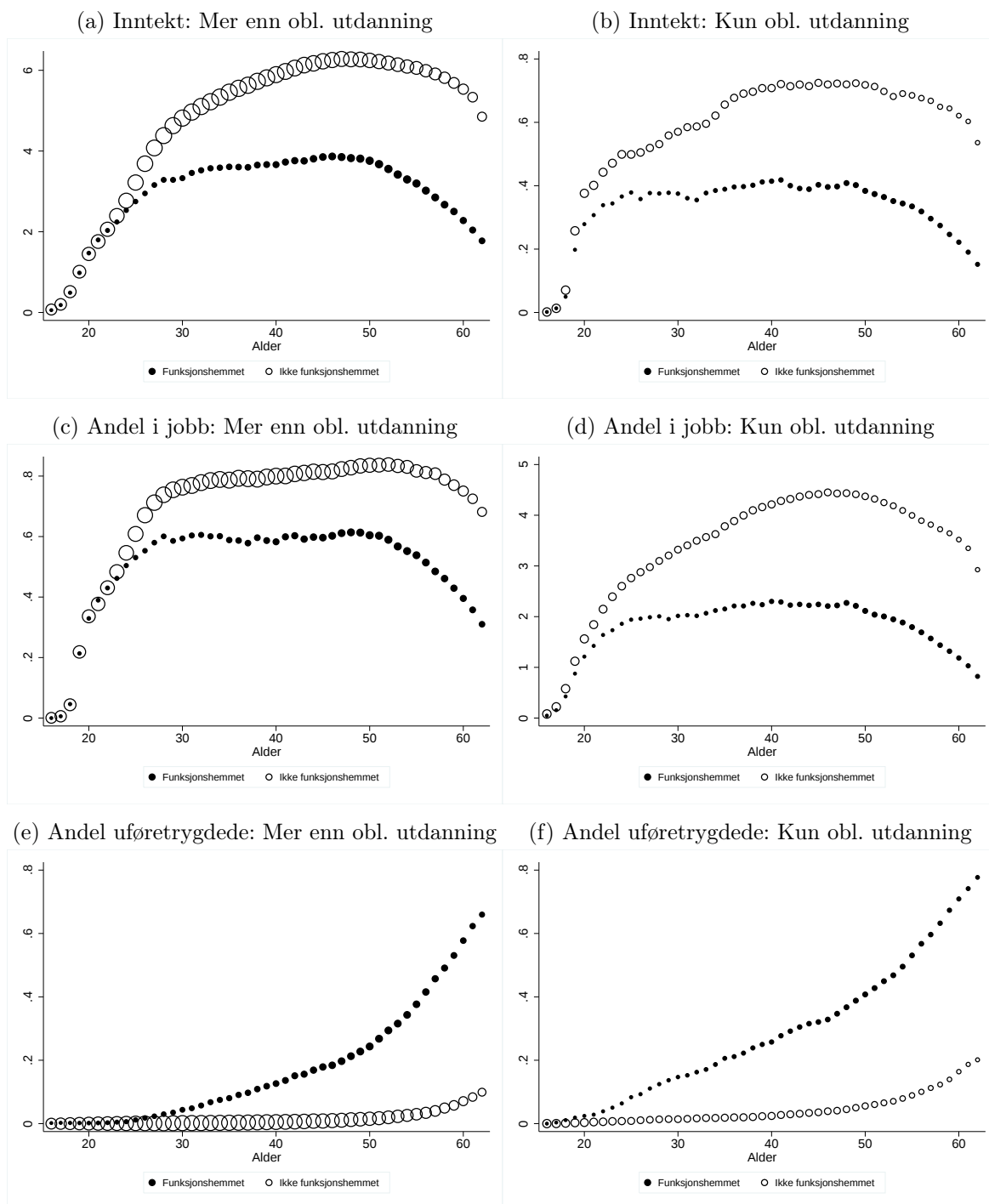
3.2 Veien til en funksjonshemming og uføretrygd

I mars 2014 utgjorde andelen uføretrygdede omtrent 9,3 prosent av Norges befolkning, og om lag 60 prosent av uførepensjonistene var under 60 år (Ellingsen m.fl., 2014). Mange av disse har hatt en svak tilknytning til arbeidsmarkedet i mange år forut for innvilgelse av uførepensjon. Figur 5 viser inntekt i G og andelen funksjonshemmede og funksjonsfriske førstegangsdeltakere i AKU som var i jobb ved forskjellige aldre. Deltakerne er delt inn i de to gruppene etter hvorvidt de oppgir å ha en funksjonshemming eller ikke, ved første deltakelse i AKU. Kun personer i alderen 16-62 år på tidspunktet for intervjuet er inkludert i utvalget. AKU-deltakerne er i tillegg inndelt i ytterligere to grupper etter utdanningsnivå. Panel (a) og (b) viser inntekt og andel i jobb blant personer som har påbegynt videregående skole eller har mer utdanning. Panel (c) og (d) viser inntekt og andel i jobb blant personer med kun obligatorisk skolegang.

Panel (a) og (c) viser at blant personer med mer enn kun obligatorisk utdanning, ligger både gjennomsnittlig inntekt og andelen i jobb i gruppen funksjonshemmede lavere enn gjennomsnittlig inntekt i gruppen funksjonsfriske, allerede fra tidlig i 20-årene. I alderen 16-20 er en del av disse personene under utdanning. Det trekkes i retning av at avviket mellom funksjonshemmede og funksjonsfriske begynner enda tidligere blant personer med kun obligatorisk utdanning. Dette ser ut til å være tilfellet, noe som er illustrert i panel (b) og (d). Blant disse gruppene begynner avviket i gjennomsnittlig inntekt og andel i jobb før fylte 20 år. Panel (e) og (f) viser andelen av de funksjonshemmede og de funksjonsfriske som mottar uføretrygd i løpet av et år, ved forskjellige aldre. Blant de som ved første intervju i AKU oppgir å være funksjonsfriske, er det svært få som blir uføretrygdet før alder 50, særlig blant personer med mer enn obligatorisk skolegang. Blant de som oppgir å ha en funksjonshemming, ser trygderatene ut til å øke tilnærmet eksponentielt med alder. Trygderaten er høyere

blant funksjonshemmede med kun obligatorisk utdanning enn funksjonshemmede med mer enn obligatorisk utdanning. I sistnevnte gruppe er trygderaten nær null frem mot midten av 20-årene, mens den begynner å øke tidligere blant førstnevnte gruppe. Dette kan skyldes at personer som tidlig opplever helseproblemer i liten grad tar utdanning utover obligatorisk utdanning.

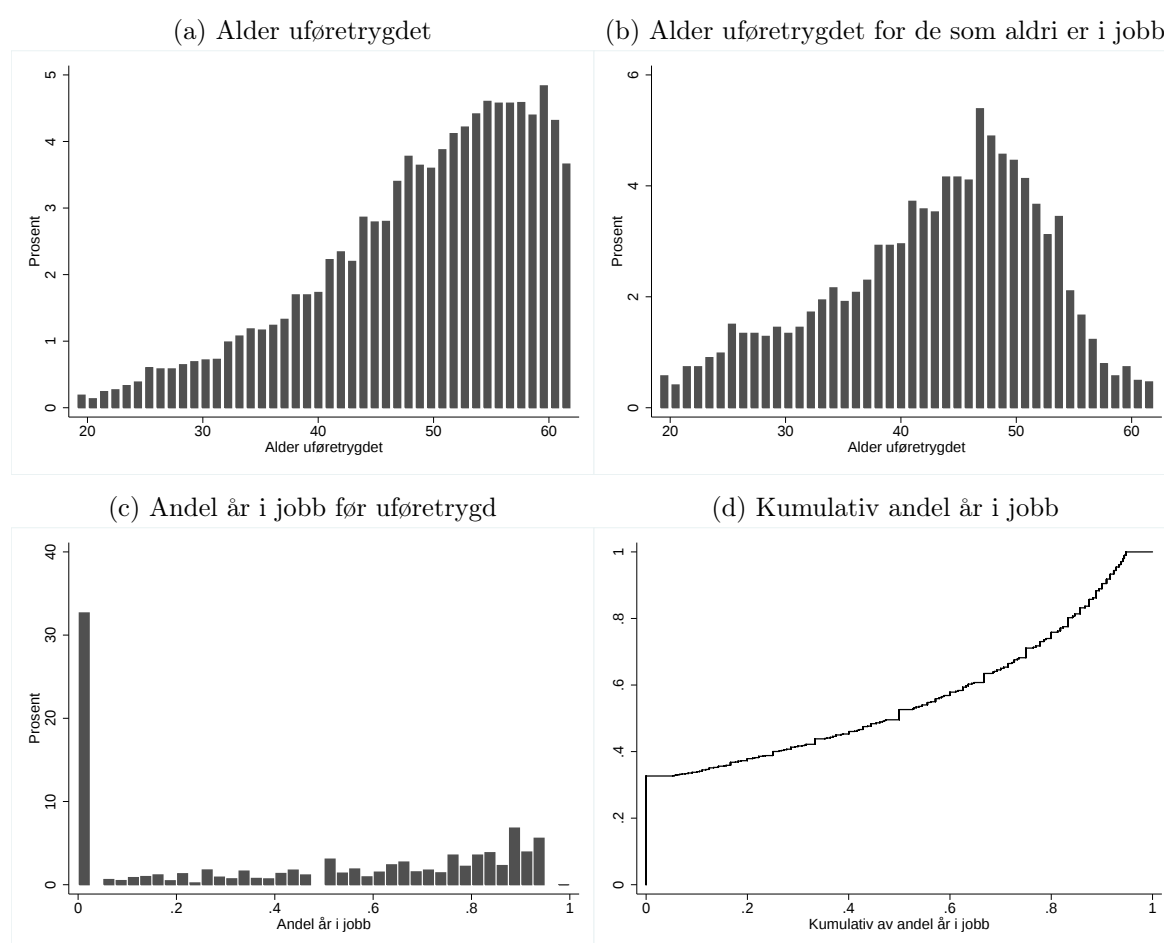
Figur 5:inntekt, andel i jobb og mottak av uføretrygd ved alder 16-62

Merknad: Panel (a), (c) og (e) viser henholdsvis gjennomsnittlig yrkesinntekt (lønns- og næringsinntekt), andel i jobb og andel uføretrygdde for førstegangsdeltakerne i AKU som har påbegynt videregående eller har høyere utdanning (76 359 personer), etter status for funksjonshemming. Panel (b) og (d) og (f) viser henholdsvis gjennomsnittlig inntekt, andel i jobb og andel uføretrygdde for førstegangsdeltakerne i AKU som kun har obligatorisk utdanning (27 939 personer), etter status for funksjonshemming. Inntekt er målt i Grunnbeløpet G (1 G = 88 370 kr i 2014), og er ikke betinget på sysselsetting. Størrelsen på plottene er proporsjonale med antall personer som danner grunnlag for hvert av gjennomsnittene.

Av de 104 298 personene som deltar i AKU mellom 2002 og 2012, blir 11 177 uførepensjonister (tidsubegrensede) mellom alder 19 og 62 år, i løpet av dette tidsrommet. Figur 6 tar utgangspunkt i denne gruppen personer, og viser andelen år disse personene var i jobb fra alder 19 til personen blir uføretrygdet. Andelen år vi kan observere jobbstatus begrenses av at vi kun har registerdata med informasjon om uføretrygd og sysselsettingsstatus fra 1992 til 2010. Hyppighet beregnes dermed som antall år i jobb delt på antall år vi kan observere en person etter overnevnte kriterier⁸. En person regnes som sysselsatt etter definisjonen i avsnitt 1.2.1, og strømmer inn og ut av jobb innen et år tas dermed ikke hensyn til i denne figuren.

Figur 6: Andel år i jobb frem til varig uføretrygd

Panel (a) i figur 6 viser aldersfordelingen ved året for uførepensjonering. Som forventet, øker antallet som blir uførepensjonister med alderen. Panel (c) viser andelen år

⁸Antall observasjonsår per person beregnes ved formelen:
 $\text{år} = \min(2010, \text{år}_{\text{ufør}}, \text{år}_{62}) - \max(1992, \text{år}_{19}) + 1$, betinget på at personen fyller 62 år etter 1992 og 19 år før 2010, der $\text{år}_{\text{ufør}}$ er det året en person blir ufør, år_{19} og år_{62} er de årene en person fyller henholdsvis 19 og 62 år.

populasjonen som blir uføre er i jobb før uførepensjonering. Panel (d) viser den kumulative andelen år i jobb. Litt over 40 % av uførepensjonistene har vært sysselsatt i under halvparten av antall mulig år.

Av de 11 177 som blir uførepensjonister er det 3 655 som ikke er i jobb i det hele tatt før uføretrygd innvilges. Dette utgjør omlag 33 %. Andelen kvinner i denne gruppen er 64 %, og aldersfordelingen ved tidspunkt for innvilgelse av uføretrygd noe annerledes (se panel (c)). Selv om denne gruppen uten jobberfaring i gjennomsnitt er yngre, når de får innvilget uføretrygd, er de fleste over 30 år ved innvilgelse. Personene i denne gruppen har vært på arbeidsmarkedstiltak i gjennomsnitt 0,75 % av antall mulige år før de blir uførepensjonister. I snitt har de hatt en yrkes- eller næringsinntekt på til sammen 0,1 G gjennom alle mulige år før uførepensjonering, og hele 82 % har ikke hatt noen slik inntekt overhodet. Utdanningsnivået i denne gruppen er lavt, med 57 % som kun har obligatorisk utdanning, og 27 % med påbegynt, men ikke fullført videregående skole. Til slutt har 92 % norsk landbakgrunn.

3.3 Predikering av funksjonshemming i AKU

Figurene i forrige avsnitt gir inntrykk av at en del av de funksjonshemmede har hatt lav inntekt gjennom hele yrkeskarriere, og at en del har i liten grad vært i jobb. I dette avsnittet forsøker vi å kaste lys over hvorvidt status for funksjonshemming bestemmes tidlig i livet ved å undersøke om det å oppgi å ha en funksjonshemming er korrelert med sosioøkonomisk bakgrunn og oppvekstvilkår, deltakerens egen utdanning, familiesituasjon og tidlig yrkeserfaring. Ved å koble registerdata med AKU, kan vi undersøke korrelasjonen mellom status i AKU og en rekke observerbare kjennetegn ved deltakerne. Status for funksjonshemming er sannsynligvis sterkt korrelert med helse, som er uobservert. Helse kan arves fra foreldre, og sykdom/ulykker kan oppstå både tidlig og sent i livet. Det er dermed rimelig å tenke seg at noe av korrelasjonen mellom det å oppgi å ha en funksjonshemming og observerbare kjennetegn ved AKU-deltakerne går gjennom helse. Figur 7 (a) viser det relative bidraget til en rekke variabler i å predikere status for funksjonshemming, kontrollert for bidraget til hver av de andre variablene. Kun AKU-deltakere som er 26 år eller eldre tas med i denne analysen, slik at alle forklaringsvariabler er målt før status for funksjonshemming (i tid). ⁹.

⁹Relativ predikjonskraft er beregnet ved å kjøre 24 regresjoner, én på alle forklaringsvariablene, og deretter ytterligere 45 der én variabel tas ut av gangen. Bidraget til variabel i regnes deretter ut som reduksjonen i R^2 fra regresjonen der variabel i er ekskludert, relativt til R^2 der alle forklaringsvariablene er med.

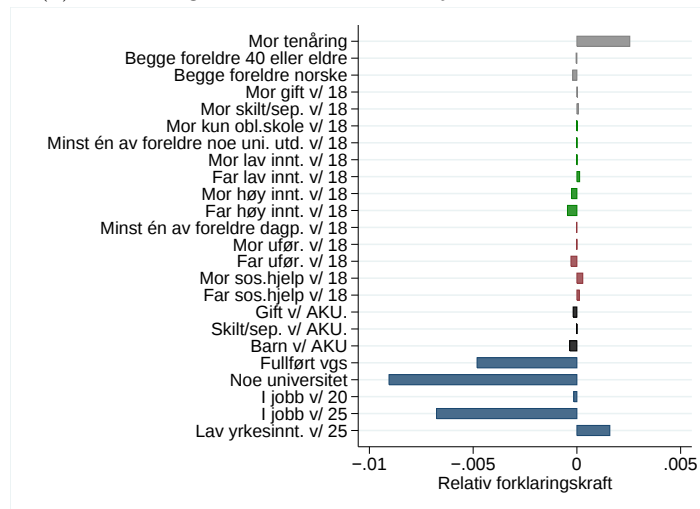
Den vertikale aksene viser de observerbare kjennetegnene delt inn i fem fargekoder etter forskjellige livsfaser ¹⁰. De grå stolpene er relatert til individkjennetegn ved AKU-deltakerens foreldre. De grønne stolpene er relatert til foreldrenes utdanning. De røde stolpene er relatert til foreldrenes inntekt og trygdemottak. De svarte stolpene er relatert til AKU-deltakerens familiesituasjon og til slutt er de blå stolpene relatert til AKU-deltakerens utdanning og arbeidsmarkedstilknytning tidlig i karrieren. Den horisontale aksene viser korrelasjonen med status for funksjonshemming relativt til de andre forklaringsvariablene. Kontrollert for alle andre forklaringsvariabler, har det å ha en mor som er tenåring ved fødsel og det å ha lav yrkesinntekt en relativt sterk positiv korrelasjon med funksjonshemming. Noe overraskende er det at mottak av uføretrygd hos far negativt korrelert med å oppgi å ha en funksjonshemming, kontrollert for alle de andre forklaringsvariablene. Å være i jobb ved alder 25, å ha fullført videregående skole og å ha noe universitetsutdanning er relativt sterkt negativt korrelert med å oppgi å ha en funksjonshemming, kontrollert for alle andre forklaringsvariabler. Også å ha foreldre med høy inntekt når AKU-deltakeren er 18 år er relativt sterkt negativt korrelert med å ha en funksjonshemming, kontrollert for de andre forklaringsvariablene. Det samme gjelder å ha barn ved tidspunktet for AKU.

Panel (b) viser de samme forklaringsvariablenes relative styrke i å forklare mottak av uføretrygd ved tidspunktet for AKU-deltakelse. De viktigste variablene, kontrollert for alle de andre, i å forklare mottak av uføretrygd er å ha lav inntekt ved alder 25 og å ha en mor med lav inntekt når AKU-deltaker er 18 år. Panel (c) er tilsvarende som panel (a) og (b), men for sysselsettingsstatus ved tidspunktet for AKU-deltakelse. Figuren er nærmest en speilvending av panel (a) og (b) når det gjelder fortegn på korrelasjonen. Å være i jobb ved alder 25 er sterkt positivt korrelert med å være sysselsatt ved tidspunktet for AKU. Også å ha fullført videregående skole, å ha noe universitetsutdanning eller å ha barn ved tidspunktet for AKU er positivt korrelert med å være i jobb. Å være skilt eller separert ved AKU-tidspunktet er negativt korrelert med å være i jobb, kontrollert for de andre forklaringsvariablene.

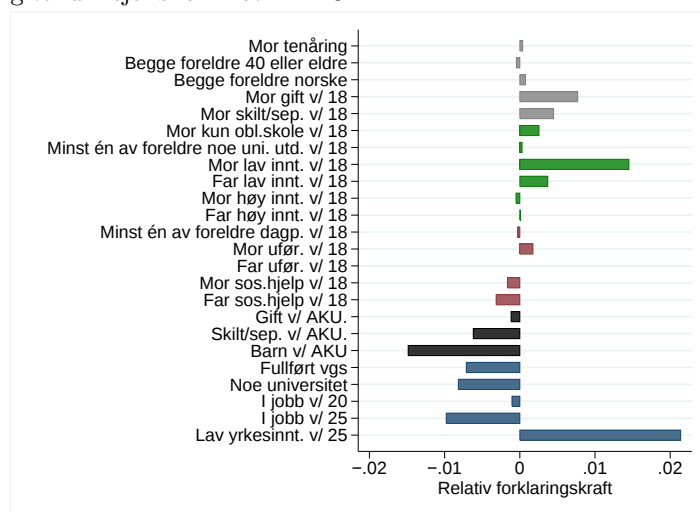
¹⁰Se appendiks A3 for mer detaljer om forklaringsvariablene

Figur 7: Observerbare kjennetegnens styrke i å predikere status for funksjonshemming

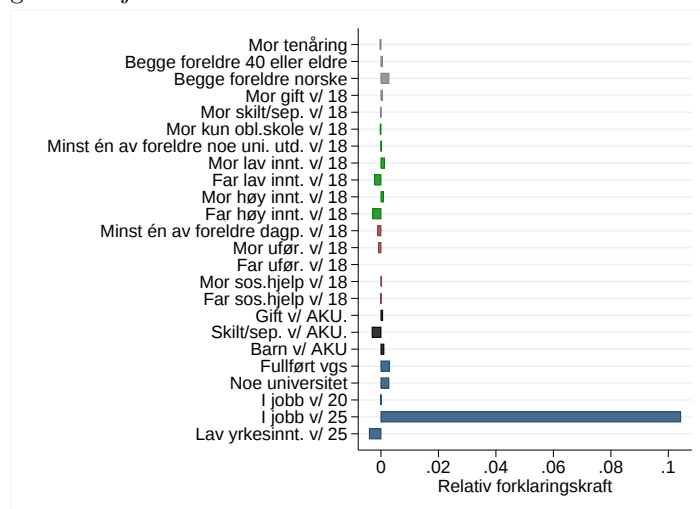
(a) Forklaringsskraft status «funksjonshemmet i AKU»

(b) Forklaringsskraft «uføretrygdet», gitt funksjonshemmet i AKU

(c) Forklaringsskraft status «sysselsatt», gitt funksjonshemmet i AKU

Merknad: Antall observasjoner bak regresjonene er 8 408 i panel (a), 715 i panel (b) og 497 i panel (c)

4 Sysselsatte funksjonshemmede

I dette kapitlet tar vi utgangspunkt i sysselsatte funksjonshemmede i AKU. På grunn av manglende inntektsdata, ekskluderes AKU-deltakere i 2012 i dette avsnittet. Sysselsetting defineres ut ifra registerdata, og deltakere som deltar flere ganger i AKU regnes som en ny observasjon ved hver deltakelse. Gruppen sysselsatte funksjonshemmede utgjør 8 297 intervjudeltakere, det vil si 38 % av de som oppgir å ha en funksjonshemming, mens gruppen sysselsatte funksjonsfriske utgjør 82 830. Av de sysselsatte funksjonshemmede er 95 %, det vil si 7 894 personer registrert i Areg.

Tabell 6 viser hvilke bransjer de sysselsatte AKU-deltakerne jobber i. Tallene er oppgitt som prosent av antall sysselsatte funksjonshemmede og antall sysselsatte funksjonsfriske som er registrert i Areg. Hovedbildet er at fordelinger over bransjer er veldig lik blant funksjonshemmede og funksjonsfriske. Forøvrig har noen yrkesområder en svak overrepresentasjon av funksjonshemmede, dette gjelder yrker innen helse, utdanning og sosiale tjenester som blant annet barnehage og eldrehjem. I alle de tre yrkesgruppene er andelen funksjonshemmede overrepresentert blant både kvinner og menn (se tabell 12 i appendiks A2.) For menn er bransjene med størst overrepresentasjon av funksjonshemmede kraft, bygg- og anleggsvirksomhet, transport og som nevnt over; sosiale tjenester, barnehage og eldrehjem. Bransjer med en lav andel funksjonshemmede, både blant kvinner og menn, er bank, finans, forsikring og forretningstjenester.

Tabell 6: Næring

	Funksjonshemmet	Ikke funksjonshemmet
Primærnæring	1,9 %	2,8 %
Prod. spiselige varer	2,9 %	2,5 %
Prod. tekstil	0,3 %	0,2 %
Prod. tre, papir, emballasje	1,2 %	1,1 %
Forlag/trykking	0,3 %	0,4 %
Industriproduksjon	6,0 %	6,6 %
Kraft-, bygg- og anleggsvirksomhet	8,3 %	8,1 %
Varehandel (engros, detalj)	12,6 %	13,8 %
Restaurant/servering/hotell	2,6 %	2,3 %
Transport	6,6 %	6,7 %
Bank/finans/forsikring	1,6 %	2,5 %
Eiendom/jus/revisjon/IT/annen forretningstjenester	7,1 %	9,9 %
Stats- og kommuneadministrasjon	5,2 %	5,4 %
Forsvar	1,9 %	2,6 %
Kloakk/rengjøring	0,5 %	0,4 %
Undervisning	11,3 %	10,2 %
Helse	13,0 %	11,5 %
Sosiale tjenester/Barnehage/Aldershjem	14,7 %	10,4 %
Interesseorganisasjoner/Kultur/Sport	1,6 %	2,1 %
Personlig tjenesteyting	0,6 %	0,6 %
Antall observasjoner	7 894 (100 %)	78 812 (100 %)

Tabell 7 sammenlikner karakteristika ved arbeidsplassen i AKU-deltakelsesåret for funksjonshemmede og funksjonsfriske. Bedriftene i kategorien ”funksjonshemmet” har minst én ansatt som oppgir å være funksjonshemmet i AKU, mens bedrifter i kategorien ”ikke funksjonshemmet” har ingen ansatte som oppgir å ha en funksjonshemming i AKU. Bedrifter med funksjonshemmede har i gjennomsnitt færre ansatte, høyere gjennomsnittlig sykefravær, lavere lønn, høyere andel kvinner og lavere gjennomsnittlig utdanningsnivå blant sine ansatte bedrifter uten noen funksjonshemmede ansatte.

Tabell 7: Karakteristika ved arbeidsplassen

	Funksjonshemmet	Ikke funksjonshemmet
Gj.snittlig antall ansatte	11	13
Gj.snittlig sykefraværsrate	0,12 [0,17]	0,06 [0,11]
Gj.snittlig lønn	5,0 G [2,0]	5,8 G [2,8]
Gj.snittlig andel kvinner	54 %	49 %
Gj.snittlig utdanningslengde i år	13,0 [2,2]	13,5 [2,3]
Antall bedrifter	3 410	32 414
Antall observasjoner	7 894	78 812

[Standardavvik i hakeparentes]

Tabellen oppgir gjennomsnitt over bedrift. Bedrifter der næringskode mangler er slettet.

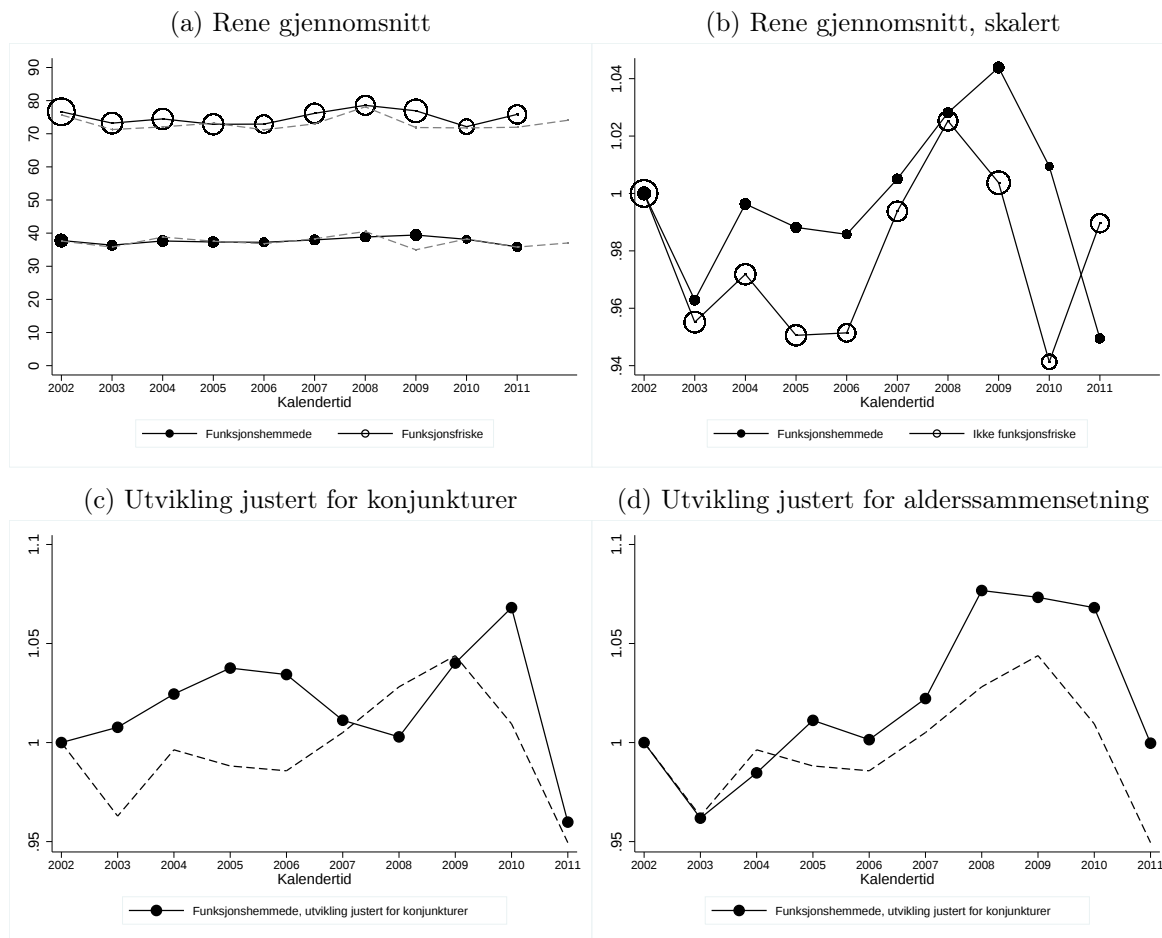
4.1 Utviklingen i andelen sysselsatte funksjonshemmede over tid

Figur 8 viser utviklingen i andelen sysselsatte funksjonshemmede og funksjonsfriske over tid. Panel (a) er rene gjennomsnitt. De heltrukne linjene i figur (a) viser gjennomsnitt basert på sysselsetting i registerdata, mens de stiplede linjene er gjennomsnittlig sysselsetting basert på opplysninger fra AKU. Andelen sysselsatte funksjonshemmede har ligget relativt konstant på i underkant av 40 % siden 2002. Panel (b) viser de samme gjennomsnittene, men skalert relativt til observasjonen i 2002, for å enklere kunne sammenlikne utviklingen for funksjonshemmede og funksjonsfriske¹¹. Gjennomsnittene for de to gruppene utvikler seg relativt likt over tid, med noen unntak, blant annet i etterkant av finanskrisen. Merk at dette kan være korrelert med to ting som kjennetegner tilleggsundersøkelsen til AKU på dette tidspunktet. I 2009 ble tilleggsundersøkelsen til AKU gjennomført i fjerde kvartal, i stedet for i andre, og antall deltakere i 2011 er lavere enn i de foregående årene. Panel (c) viser utviklingen i sysselsetting blant de funksjonshemmede relativt til utviklingen blant de funksjonsfriske. Den heltrukne linjen viser den konjunkturjusterte utviklingen¹², mens den stiplede linjen er gjennomsnittene fra panel (a). Denne figuren forsterker inntrykket av at utviklingen blant de funksjonshemmede og de funksjonsfriske har vært relativt lik over tid. Panel (d) viser utviklingen over tid blant de funksjonshemmede justert for endringer i alderssammensetningen i denne gruppen over tid. Den stiplede linjen viser ujusterte gjennomsnitt, som i panel (a). Utviklingen i sysselsettingsandel er noe mer gunstig når alderssammensetning tas hensyn til. Dette kan skyldes at de funksjonshemmede har blitt noe eldre i løpet av denne perioden, noe som trekker i retning av høyere sysselsettingsandeler når dette tas hensyn til.

¹¹En slik skalering innebærer at differansen i verdi på y-aksen fra ett år til det neste ikke kan leses av i prosentpoeng, men kan regnes ut i prosent. Fallet i andelen sysselsatt blant funksjonshemmede fra 2002 til 2003 er på $(0,963 - 1)/0,963 = 3,8\%$ fra nivået på 37,8 % i 2002.

¹²Konjunkturjustert sysselsettingsandel ved tidspunkt t er simpelthen: $\bar{S}_{F,t}/\bar{S}_{C,t}$. Der $\bar{S}_{F,t}$ og $\bar{S}_{C,t}$ er gjennomsnittlig sysselsettingsrate blant henholdsvis funksjonshemmede og funksjonsfriske på tidspunkt t .

Figur 8: Utviklingen i andelen sysselsatte funksjonshemmede og funksjonsfriske over kalendertid

Merknad: De grå stiplede linjene i figur (a) er sysselsettingstall basert på informasjon oppgitt i AKU. Gjennomsnittene i figur (b)-(d) er skalert relativt til snittet i 2002 slik at syssesettingsandelen er lik 1 i 2002. De stiplede linjen i figur (c) og (d) er utviklingen i sysselsetting blant funksjonshemmede, verken justert for konjunkturer eller alder.

4.2 Funksjonshemming, sysselsetting og lokale konjunkturmål

Figurene i forrige avsnitt tyder på at andelen sysselsatte funksjonshemmede ikke ser ut til å svinge mye med nasjonale konjunkturer. I dette avsnittet undersøker vi om lokale konjunkturforhold året før AKU-deltakelse påvirker sannsynligheten for å oppgi å ha en funksjonshemming og sannsynligheten for å være i jobb, betinget på å oppgi å ha en funksjonshemming. Vi studerer lokale konjunkturer ved å konstruere et mål på arbeidsledigheten i 40 arbeidsregioner i Norge. Inndelingen i arbeidsregioner er basert på Bhuller (2009).

Tabell 8 viser effekter av de lokale ledighetsmålene på sannsynligheten for å oppgi å ha en funksjonshemming for AKU-deltakere over 25 år, og på sannsynligheten for å være i jobb, gitt funksjonshemmet, for AKU-deltakere over 25 år. I panel (A) inkluderes kun regionstørrelse som kontrollvariabel. Denne kontrollen er med i regresjonene i alle paneler. I panel (B) inkluderes i tillegg kontrollvariabler relatert til AKU-deltakerens utdanning og familiesituasjon (sivilstatus, om vedkommende har barn, videregående og noe universitetsutdanning, målt ved tidspunktet for AKU). I panel (C) inkluderes ytterligere en kontroll for hvorvidt vedkommende var i jobb eller ikke ved alder 25.

Tabell 8: Lokale konjunkturmål

	(A)	Kontrollvariabler	
	Ingen	(B) AKU-deltaker	(C) AKU-delt. + i jobb før
<i>Effekter på status funksjonshemmet</i>			
Lokal ledighetsrate året før AKU-delt.	0,735*** [0,125]	0,391*** [0,122]	0,180 [0,165]
Antall observasjoner	58 129	57 545	20 060
<i>Effekter på status sysselsatt</i>			
Lokal ledighetsrate året før AKU-delt.	-1,389*** [0,136]	-0,931*** [0,132]	-1,467*** [0,202]
Antall observasjoner	58 129	57 545	20 060

* 0.1 ** 0.05, *** 0.01. [Standardavvik i hakeparentes.]

En høy lokal ledighetsrate på bostedet året før AKU-deltakelse er positivt korrelert med å oppgi å ha en funksjonshemming i AKU-året. Den positive korrelasjonen mellom ledighet og funksjonshemming kan skyldes at vanskelige tider på arbeidsmarkedet medfører stress, noe som kan gi dårligere helse. I tillegg kan dårlige jobbutsikter gjøre det mer attraktivt å forlate arbeidsmarkedet, noe som kan gi økt tilbøyelighet til å oppgi å ha en funksjonshemming, for en gitt helsestatus. Koeffisienten blir mindre presisert estimert når vi inkluderer en rekke kontrollvariabler, men fortegnet er persistent. I panel (C), når vi kontrollerer for om en person er i jobb eller ikke ved alder 25, er ikke lenger effekten statistisk signifikant. Kontrollen er ment å fange opp en eventuell sortering av personer med en stor tilbøyelighet til å oppgi å ha en funksjonshemming til regioner med høy lokal ledighet. Det at effekten ikke er robust for inkludering av en kontroll for sysselsettingsstatus ved alder 25, kan skyldes både at utvalgsstørrelsen faller betydelig, og at kontrollen er korrelert med både den lokale ledighetsraten og sannsynligheten for å oppgi å ha en funksjonshemming. Ved å estimere modellen i panel (B) med samme antall observasjoner som i panel (C), men uten å kontrollere for jobbstatus ved alder 25, blir resultatene svært like resultatene i

panel (C). Dette kan tyde på at mangelen på signifikans i panel (C) henger sammen med nedgangen i antall observasjoner.

Effekten av lokal ledighet året før AKU på sannsynligheten for å være i jobb ved AKU er, ikke overraskende, negativ. I dette tilfellet er effekten statistisk signifikant på 1% nivå med alle sett av kontrollvariabler. Størrelsen på koeffisienten i panel (C) tilsier at dersom den lokale arbeidsledigheten øker med ett prosentpoeng, faller sannsynligheten for å være sysselsatt med 1,5 prosentpoeng.

4.3 Effekter av bedriftsnedleggelse

Ut ifra figurene i avsnitt 3.1 og 3.2 er det uklart hvilken vei årsakssammenhengen mellom å oppgi en funksjonshemming og å ha en svak arbeidsmarkedstilknytning går. En svak arbeidsmarkedstilknytning kan skyldes at dårlig helse begrenser personers arbeids-, og dermed inntektsmuligheter, men det kan også være et resultat av å møte motgang i arbeidslivet kan føre til dårligere psykisk eller fysisk helse og/eller et ønske om å bli uførepensjonist. I dette avsnittet undersøker vi hvorvidt det å jobbe i en bedrift som blir nedlagt eller kraftig nedbemannet fører til en økt tilbøyelighet til å oppgi å ha en funksjonshemming i AKU. Fremgangsmåten bygger på en studie av Rege, Telle og Votruba (2009), som ser på effekter av nedbemanning på sannsynligheten for å bli uføretrygdet. De finner at arbeidere som opplevde en bedriftsnedbemanning på mer enn 60 % i løpet av årene 1995-2000 var 24 % mer tilbøyelige til å bli uføretrygdet enn sammenliknbare arbeidere som ikke opplevde en nedbemanning i denne tidsperioden. Videre finner forfatterne økt dødelighet, samt tilfeller av psykiske lidelser blant de som opplevde en nedbemanning. Funnene deres er dermed konsistente med en hypotese om at det å oppleve en nedbemanning innebærer mentalt stress, og at økte trykkløsheter skyldes et negativt helsesjokk. Samtidig finner de at å oppleve en nedbemanning har en negativ effekt på forventet fremtidig inntekt, noe som er konsistent med en hypotese om at effekten på uføretrygd også kan drives av at de rammede arbeidernes forventede fremtidige arbeidsinntekt faller.

For å identifisere bedriftsnedleggelser og nedbemanninger tar vi utgangspunkt i Arbeidstakerregisteret. Bedriftsnedleggelser/nedbemanninger, $PC_{j,t}$, defineres som følger:

$$PC_{j,t} = \begin{cases} 1 & \text{dersom } \frac{FUR_{j,t+1}}{FER_{j,t}} > 0,20 \\ 0 & \text{ellers} \end{cases} \quad (1)$$

der $FER_{j,t}$ er antall ansatte i bedrift j i år t og $FUR_{j,t+1}$ er andelen av bedrift j 's arbeidere i år t , som mottar dagpenger en eller annen gang i løpet av år $t+1$. For å bli regnet som ansatt må arbeideren være ansatt i bedriften i januar i år t , samtidig som vedkommende ikke har mottatt dagpenger i desember år $t-1$. Vi definerer altså en bedrift som nedlagt dersom minst 20 % av bedriftens arbeidere går over på dagpenger i løpet av år $t+1$.¹³ Tallet 20 % er bestemt ut ifra en avveining mellom å sette prosenten lav for å få nok observasjoner, og å sette den høy for å unngå støy ved feilaktig å karakterisere en bedrift som nedlagt eller nedbemannet.

Deretter estimerer vi tre modeller; effekten av å oppleve en bedriftsnedleggelse/nedbemannning i løpet av de siste fem, syv og ti årene før AKU på sannsynligheten for å oppgi å ha en funksjonshemming. Populasjonen i modell 1-3 er alle som deltar i AKU for første gang mellom 2002 og 2012¹⁴, og som er sysselsatt henholdsvis fem, syv, eller ti år før AKU¹⁵. Deretter ser vi om bedriften personen jobbet i X år før AKU legges ned eller nedbemannes i løpet av de neste X årene ($X=5,7,10$), og hvordan dette påvirker status for funksjonshemming. Resultater fra estimeringen av de tre modellene er presentert i tabell 9. I alle modellene kontrollerer vi for bransje, kommune, bosted, alder, inntekt, utdanning, sivilstatus, landbakgrunn og kjønn ved å inkludere en rekke dummyvariabler. Ved å kontrollere for bransje tar vi hensyn til at det kan være slik at noen bransjer har større sannsynlighet for nedleggelse/nedbemannning enn andre, og at disse bransjene samtidig kjennetegnes ved at arbeiderne har en stor tilbøyelighet til å oppgi å ha en funksjonshemming i AKU. Ved å kontrollere for bosted, unngår vi å fange opp eventuelle effekter av lokale arbeidsmarkedskonjunkturer, som kan være korrelerte med sannsynligheten for at personer oppgir å ha en funksjonshemming i AKU (se avsnitt 4.2).

¹³Et alternativ til å definere nedleggelser ut ifra utstrømningen til ledighet, er å se på andelen av en bedrifts arbeidere som ikke er registrert i den samme bedriften året etter. Vi velger en ledighetsbasert definisjon siden en definisjon basert på bedriftsnummer vil være preget av målefeil som følge av at bedrifter skifter nummer.

¹⁴Personer der informasjon om kontrollvariablene brukt i regresjonen mangler er slettet, noe som gir noen færre observasjoner i tabell 9 enn i tabell 2.

¹⁵Manglende kontroll for sysselsetting ville ført til at vi kunne underestimert effekten av nedleggelse/nedbemannning, siden personer som ikke er i jobb, ikke er under risiko for en nedleggelse, og samtidig sannsynligvis er mer tilbøyelige til å oppgi å ha en funksjonshemming enn sysselsatte.

Tabell 9: Effekter av bedriftsnedleggelse på AKU-status

Effekter av nedleggelse/nedb...	Koeffisient	Ant. obs.	Antall nedleggelser/nedb.
(1) Siste fem år før AKU	0,010* [0,005]	63 313	4 767
(2) Siste syv år før AKU	0,014*** [0,005]	60 262	5 823
(3) Siste ti år før AKU	0,014*** [0,006]	41 655	5 166

* 0.1 ** 0.05, *** 0.01. [Standardavvik i hakeparentes.]

Resultatet fra estimeringene er presentert i tabell 9. Å oppleve en bedriftsnedleggelse/nedbemanning i løpet av de siste syv årene før en person trekkes ut første gang til å delta i AKU øker sannsynligheten for å oppgi å ha en funksjonshemming med 1,4 prosentpoeng. Effekten er statistisk signifikant på 1 % nivå. Det samme gjelder effekten av å oppleve en bedriftsnedleggelse/nedbemanning de siste ti årene før AKU. Effekten av å oppleve en bedriftsnedleggelse/nedbemanning i løpet av de siste fem årene før AKU er noe svakere, og også mindre presist estimert. Dette kan skyldes færre observasjoner, eller at det tar flere år før effektene av en slik opplevelse viser seg til det fulle. Funnene indikerer at det å oppleve en bedriftsnedleggelse/nedbemanning har en negativ effekt på personers helse og/eller fremtidige utsikter i arbeidslivet, slik at det påvirker hvorvidt folk oppfatter at de har en funksjonshemming eller ikke. Det lave antallet observasjoner begrenser i noen grad muligheter for robusthetsøvelser, og resultatet bør dermed tolkes med noe forsiktighet. Funnene er konsistente med Rege, Telle og Votruba (2009) og Bratsberg, Fevang og Røed (2013), som finner at å miste jobben som følge av henholdsvis bedriftsnedleggelse og konkurs øker sannsynligheten for å bli uføretrygdet. Samtidig er funnene originale på den måten at de antyder at det ikke bare er stønadsmottak som påvirkes av å miste jobben, men også selvopplevd følelse av arbeidsførhet.

Det er til sammen 946 funksjonshemmede og 4 877 funksjonsfriske som opplever en bedriftsnedleggelse/nedbemanning i løpet av de siste syv årene før AKU. Blant de funksjonshemmede som opplever en nedbemanning er andelen kvinner 33 %, og gjennomsnittsalder er 50 år ved tidspunktet for AKU. De vanligste oppgitte helseplagene i AKU er «rygg- eller nakkeproblemer», «problemer med bein eller føtter», «problemer med hender eller armer» og «psykiske problemer».

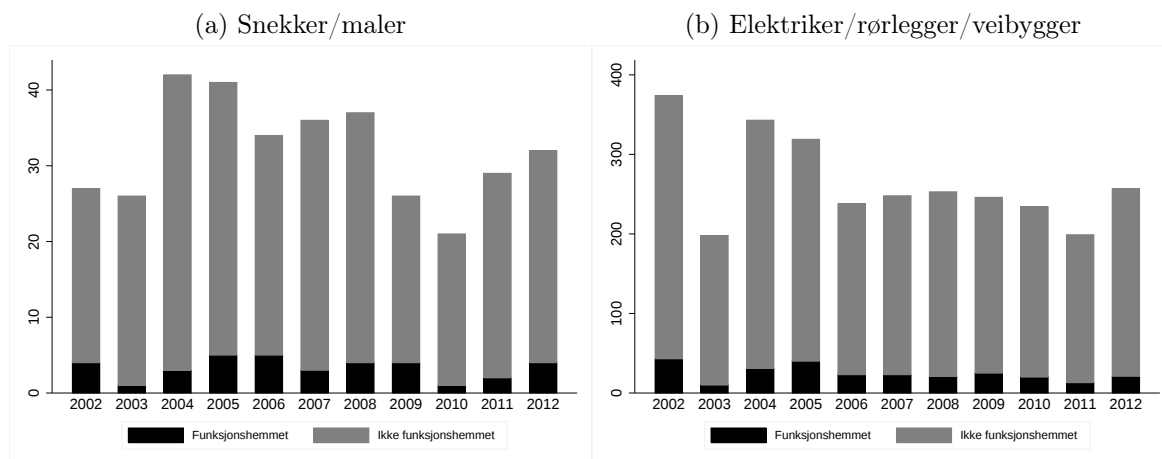
4.4 Effekter av arbeidsinnvandring og konjunkturer

Norge har de siste tiårene opplevd en vekst i antall arbeidsinnvandrere, og da særlig etter innlemmelsen av Polen og de baltiske landene i EU i 2004. Spesielt har yrker innen bygg- og anleggsvirksomhet vært utsatt for stor arbeidsinnvandring. Dersom funksjonshemmede ofte har en svak tilknytning til arbeidsmarkedet, kan det tenkes at de er spesielt utsatte for konkurranse fra utenlandsk arbeidskraft. I dette avsnittet sammenlikner vi utviklingen i antall sysselsatte og inntekt for funksjonshemmede som jobber i yrker som i stor grad er utsatt for arbeidsinnvandring, med yrker som i liten grad er utsatt for arbeidsinnvandring. Fremgangsmåten bygger på Bratsberg og Raaum (2012), som studerer effekter av arbeidsinnvandring på lønninger i byggebransjen. Studien utnytter at enkelte yrker innen byggebransjen i liten grad er utsatt for arbeidsinnvandring, siden disse yrkene krever lisens eller spesiell utdanning/opplæring. Blant de større yrkesgruppene gjelder dette særlig elektrikere, rørleggere og veibyggere. Større yrkesgrupper som er mer utsatt for arbeidsinnvandring er snekkere og malere.

Figur 9 viser utviklingen over tid i antall funksjonshemmede og funksjonsfriske i innvandringsutsatte (panel (a)) og innvandringsskjermede (panel (b)) yrker¹⁶ En hypotese er at antall sysselsatte funksjonshemmede i de innvandringsutsatte yrkene faller over tid, relativt til antall sysselsatte i de innvandringsskjermede yrkene, som følge av at de presses ut av disse bransjene når det blir stor konkurranse fra utenlandske arbeidere. På den andre siden er ikke beholdningen funksjonshemmede nødvendigvis en gitt størrelse. En alternativ hypotese er dermed at antall sysselsatte funksjonshemmede i de utsatte yrkene øker når konkurransen tilspisses, som følge av arbeidsinnvandringen, dersom tilbøyeligheten til å oppgi å ha en funksjonshemming øker som følge av økt konkurranse. Det er med andre ord usikkerhet knyttet til nettoeffekten av arbeidsinnvandring på antall sysselsatte funksjonshemmede i de innvandringsutsatte yrkene. Usikkerheten fra teorien reflekteres i empiri i figur 9, som ikke gir noe klart inntrykk av utviklingen over tid i antall funksjonshemmede sysselsatt i innvandringsutsatte yrker relativt til innvandringsskjermede yrker.

¹⁶Vi ser kun på personer som har vært bosatt i Norge i minst fem år for å ekskludere arbeidsinnvandrere med fast adresse i Norge som oppgir å ha en funksjonshemming i AKU når vi skal studere effekter av arbeidsinnvandring.

Figur 9: Antall sysselsatte i bygg- og anleggsvirksomhet

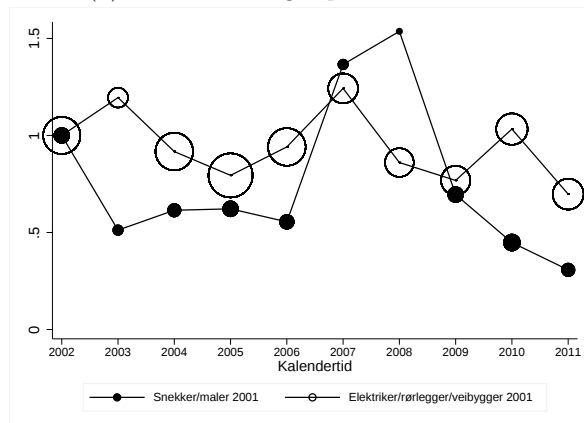
Merknad: Figuren tar utgangspunkt i AKU-deltakere som er registret i Areg i en av de to yrkesgruppene «snekker/maler» eller «elektriker/rørlegger/veibygger». For å tas med i statistikken må en person, i tillegg, ha vært bosatt i Norge i minst fem år forut for AKU.

Figur 10 sammenlikner inntektsutviklingen blant funksjonshemmede i innvandringsutsatte og innvandringsskjermede yrker. Endringer i inntekt vil fange opp en kombinasjon av endringer i lønn og bevegelser inn i og ut av arbeidsledighet. Panel (a) viser inntekt over tid for snekkere/malere og elektrikere/rørleggere/veibyggere, betinget på ansettelse i én av yrkene i 2001.inntekten til funksjonshemmede i de innvandringsutsatte yrkene ser ikke ut til å ha falt relativt til inntekten til personer i de innvandringsskjermede yrkene etter 2004, da Polen og de baltiske landene ble innlemmet i EU. Økningen i gjennomsnittlig inntekt fra rundt 2006, og det påfølgende fallet fra 2008 er større for snekkere/malere enn elektrikere/rørleggere/veibyggere. Dette trenger ikke være relatert til arbeidsinnvandring, men kan reflektere at inntekten og aktivitetsnivået i førstnevnte yrkesgruppe svinger sterkere med konjunkturer og også som følge av finanskrisen enn sistnevnte gruppe. Noe variasjon kan også være støy som følge av få observasjoner i gruppen snekkere/malere. Panel (b) viser utviklingen i inntekt for de samme yrkesgruppene, men betinget på ansettelse en eller annen gang i løpet av tidsrommet 1997-2001. Figuren gir et liknende bilde som figuren i panel (b). I panel (c) undersøker vi om finanskrisen rammet funksjonshemmede i innvandringsutsatte- og innvandringsskjermede yrker forskjellig. Vi betinger dermed på ansettelse i 2007. Grafen viser at inntekten til funksjonshemmede i innvandringsutsatte yrker falt i 2009 relativt til inntekten i innvandringsskjermede yrker. Dette kan tyde på at funksjonshemmede ansatt i innvandringsutsatte yrker ble noe hardere rammet av finanskrisen enn funksjonshemmede ansatt i innvandringsskjermede yrker. Effekten ser for øvrig ikke til å være langvarig, da inntektsnivåene blant funksjonshemmede

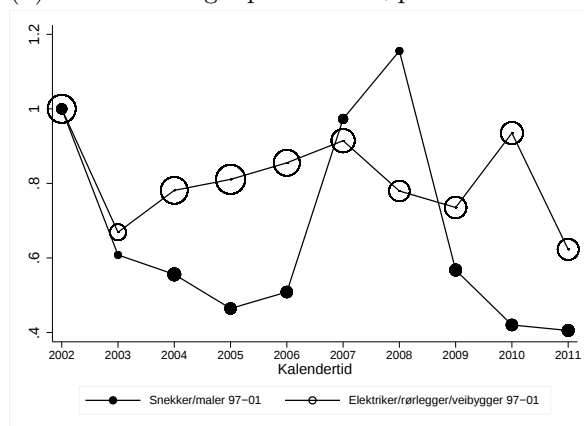
snekkere/malere begynner å ta seg opp igjen i løpet av 2010. Alt i alt gir ikke figurene inntrykk av at funksjonshemmede sliter mer i konkurranse med arbeidsinnvandring enn funksjonsfriske.

Figur 10

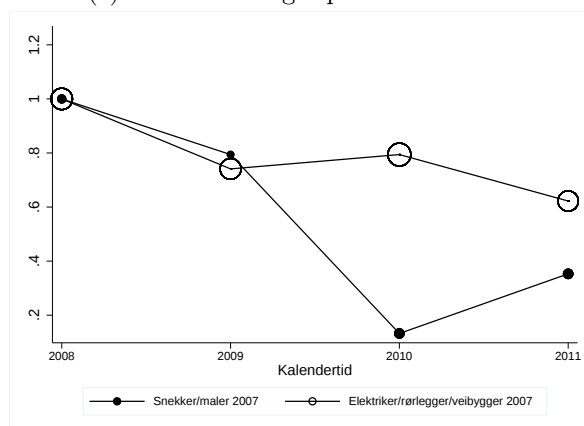
(a) Inntekt betinget på ansatt i 2001

(b) Inntekt betinget på ansatt i løpet av 1997-2001

(c) Inntekt betinget på ansatt i 2007

Merknad: Figuren tar utgangspunkt i AKU-deltakere som er registret i Areg i en av de to yrkesgruppene «snekker/maler» eller «elektriker/rørlegger/veibygger». For å tas med i statistikken må en person, i tillegg, ha vært bosatt i Norge i minst fem år forut for AKU. Inntekt er målt i G og snittene er skalert relativt til inntekten i 2002 slik at inntekten er lik 1 i 2002. Plottene er proporsjonale med antall personer bak de forskjellige snittene.

Antall observasjoner figur (a): Snekkere/malere: 366 , Elektrikere/rørleggere/veibyggere: 2 927

Antall observasjoner figur (b): Snekkere/malere: 611, Elektrikere/rørleggere/veibyggere: 4224.

Antall observasjoner figur (c): Snekkere/malere: 310 , Elektrikere/rørleggere/veibyggere: 2 799.

5 Endring i status i AKU

Av de 104 298 personene som deltar i tilleggundersøkelsen til AKU mellom 2002 og 2012 deltar 36 035 personer to ganger eller mer (se tabell 2). Av disse, endrer 4 291 status for funksjonshemming mellom to spørreundersøkelser. Av de som endrer status går

2 148 fra å oppgi at de er funksjonsfriske til å oppgi at de har en funksjonshemming, mens 2 143 endrer status fra funksjonshemmet til funksjonsfrisk.

Tabell 10: Endring i uførestatus

Selvoppfattet funksjonshemming	Antall ganger deltakelse i AKU				
	2	3	4	5	Sum
Ingen funksjonshemming gjennom hele deltakelsesperioden	26 431	1 253	43	3	27 730
Funksjonshemmet gjennom hele deltakelsesperioden	3 873	139	2	0	4 014
Endring fra ikke-funksjonshemmet til funksjonshemmet	2 063	84	1	0	2 148
Endring fra funksjonshemmet til ikke-funksjonshemmet	1 947	184	10	2	2 143
Sum	34 314	1 660	56	5	36 035

Det at noen deltakere endrer status mellom to undersøkelser gjør at vi kan identifisere et omtrentlig tidspunkt for når personer går fra å oppfatte seg selv som funksjonsfrisk til funksjonshemmet. Samtidig er det relativt få personer som endrer status, og det lave observasjonstallet begrenser i noen grad mulighetene til å studere årsaker til at personer endrer status.

I figur 11 og 12 tar vi utgangspunkt i personer som deltar i AKU minst to ganger i løpet av årene 2002-2012, og deler dem inn i fire grupper: personer som oppgir å være funksjonsfriske i alle undersøkelser de deltar i («Funksjonsfriske»), personer som endrer status fra funksjonshemmet til funksjonsfrisk («Blir funksjonsfriske»), personer som endrer status fra funksjonsfrisk til funksjonshemmet («Blir funksjonshemmet») og personer som oppgir å være funksjonshemmet i alle undersøkelser de deltar i («Funksjonshemmede»). Tidspunktet for statusendring er satt til det året en person oppgir forskjellig status fra intervjuet året før. Det innebærer at endringen har funnet sted i løpet av det siste året. Tidspunktet for statusendring markeres med en vertikal linje ved tidspunkt «null» langs de horisontale aksene i figurene. For gruppen som ikke endrer status er statusendring satt til andre deltakelsesår i AKU. På samme måte som i figur 3 og 4, er de gruppespesifikke gjennomsnittene justert for alderssammensetning, slik at vi kontrollerer for variasjon i gjennomsnittene som skyldes at aldersfordelingen

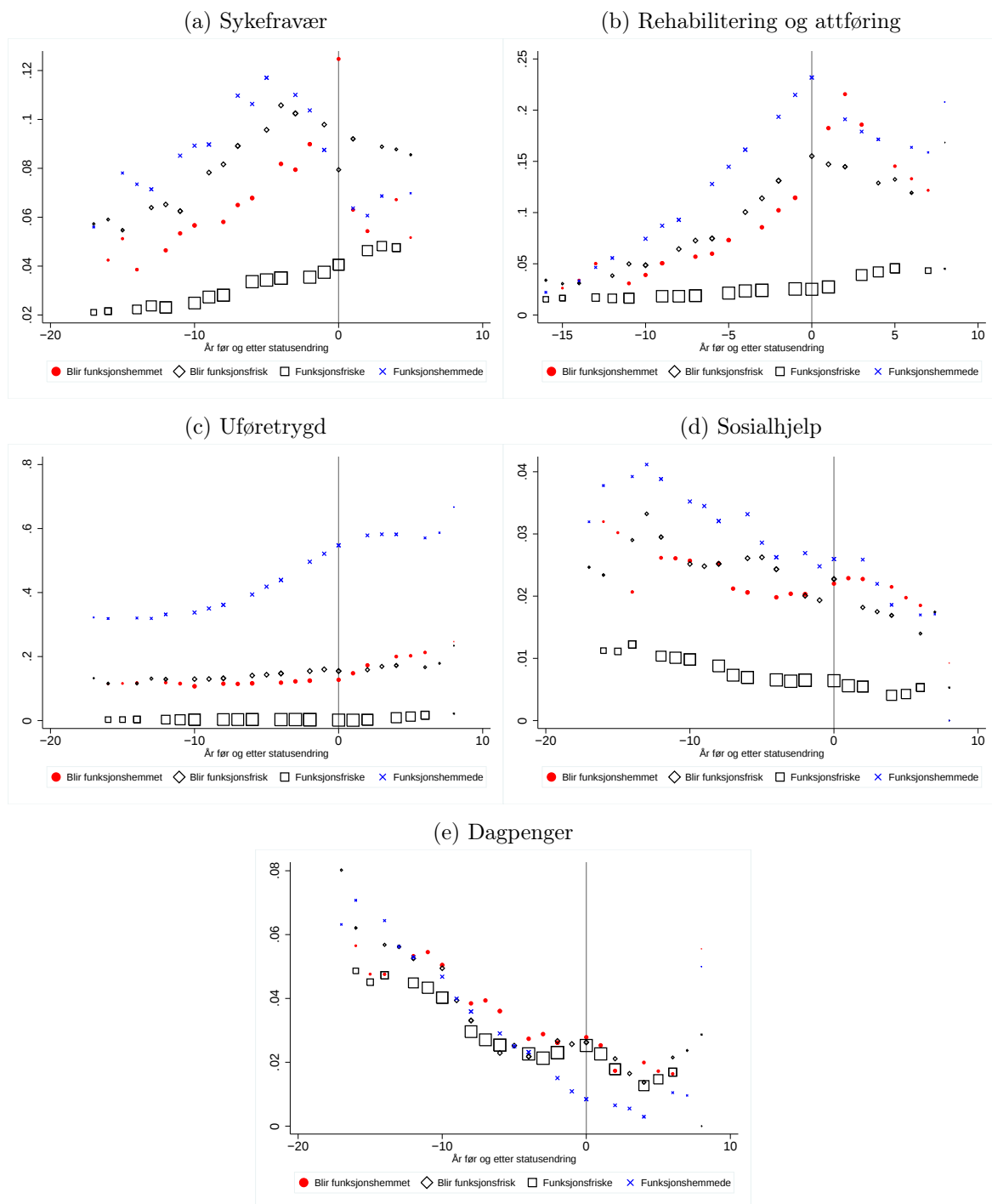
i polulasjonene bak de forskjellige snittene varierer¹⁷

Figur 11 viser mottak av forskjellige trygdeytelser for de fire gruppene deltakere i årene før og etter en eventuell statusendring finner sted. Panel (a), (d) og (e) er gjennomsnittlig mottaksrater for gruppen av funksjonsfriske og gruppen av funksjonshemmede. Panel (b) og (c) er andelen av de funksjonsfriske og funksjonshemmede som mottar den aktuelle ytelsen en eller annen gang i løpet av et år.

Panel (a) viser gjennomsnittlig sykefraværsrate. Blant de som blir funksjonshemmet er gjennomsnittlig sykefraværsrate stigende inn mot tidspunktet for statusendring, før det ser ut til å falle noe i etterkant. Mottak av rehabiliterings- og attføringspenger i panel (b) følger et liknende mønster, men her begynner mottaket å falle først noen år etter statusendringen. En forklaring på fallet i gjennomsnittlig sykefraværsrate og gjennomsnittlig mottak av rehabilitering- og attføringspenger er at en del blir uføretrygdet. Som illustrert i panel (c) er trygderaten for gruppen som blir funksjonshemmet økende både i forkant og i etterkant av statusendring. Uføretrygd i panel (c) innebærer kun varig uføretrygd. Gruppen som oppgir å ha en funksjonshemming alle ganger de deltar i AKU har høyere gjennomsnittlig trygderate på ethvert tidspunkt vi kan observere dem enn gruppen av personer som blir friske eller som blir funksjonshemmet. Dette kan være et resultat av at personer som endrer status ikke rekker å få innvilget trygd i løpet av de årene de er funksjonshemmet, i det tidsrommet vi har data. Samtidig kan det skyldes at personer som endrer status fra et år til det neste, kjennetegnes ved at de i større grad er arbeidsføre enn personer som over flere år oppgir å ha en funksjonshemming. Panel (c) og (d) viser mottak av henholdsvis sosialhjelp og dagpenger før og etter en eventuell statusendring. Mottak både av sosialhjelp og dagpenger ser ut til å være fallende i årene før den eventuelle statusendringen, både blant personer som blir funksjonshemmet og blant personer som er funksjonshemmet hele tiden. Dette kan skyldes at sysselsettingsraten i disse gruppene faller i den samme perioden.

¹⁷Justeringen innebærer at vi plotter konstantledd pluss koeffisienter på tidsdummyvariabler fra en regresjon av mottaksraten av interesse på aldersdummyvariabler og tidsdummyvariabler.

Figur 11: Mottak av trygdeytelser i årene før og etter endring i status i AKU

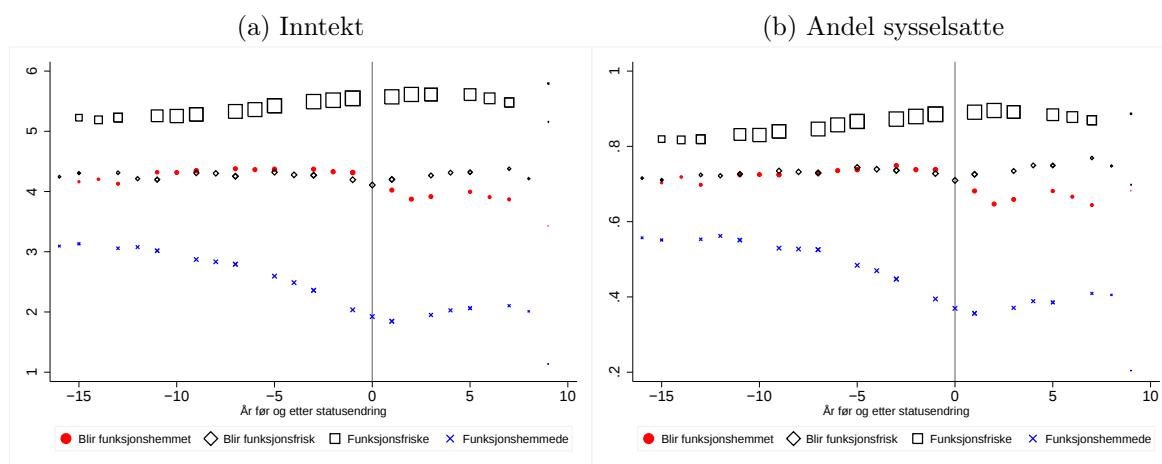

Merknad: Figurene viser trygdemottak for personer som deltar minst to ganger i AKU etter hvorvidt de endrer status mellom to intervjuer. Panel (a), (d) og (e) er gjennomsnittlig mottaksrater for gruppen av funksjonsfriske og gruppen av funksjonshemmede. Panel (b) og (c) er andelen av de funksjonsfriske og funksjonshemmede som mottar den aktuelle ytelsen en eller annen gang i løpet av et år. Størrelsen på plottene er proporsjonale med antall personer gjennomsnittene beregnes over.

Figur 12 viser yrkesinntekt (lønns- og næringsinntekt) målt i Grunnbeløpet (1G = 88

370 kr i 2014) og andelen sysselsatte over tid i de fire gruppene av AKU-deltakere. Både inntekten og andelen sysselsatte faller rundt tidspunktet for statusendringen for gruppen som blir funksjonshemmet, mens det motsatte ser ut til å være tilfellet for gruppen som blir funksjonsfriske, om enn i noe mindre grad. Personer som er funksjonshemmet gjennom hele perioden har lavere inntekt, og andelen sysselsatte er også lavere gjennom hele observasjonsperioden, relativt til personer som endrer status. Dette underbygger hypotesen om at førstnevnte gruppe kjennetegnes ved større grad av arbeidsuførhet enn sistnevnte gruppe.

Figur 12:inntekt i årene før og etter endring i status i AKU

Merknad: Figurene viser inntekt og andel i jobb for personer som deltar minst to ganger i AKU, etter hvorvidt de endrer status mellom to intervjuer. Inntekt er målt i Grunnbeløpet (1 G = 88 370 kr i 2014), og er ikke betinget på sysselsetting. Størrelsen på plottene er proporsjonale med antall personer gjennomsnittene beregnes over.

Tabell 11 viser hvilke diagnoser deltakerne i tilleggsundersøkelsen oppgir, etter hvorvidt de endrer status fra et intervju til det neste. Kolonne (1) viser oppgitt diagnose for personer som blir funksjonshemmet på tidspunktet for intervjuet der de første gang oppgir å ha en funksjonshemming. Kolonne (2) viser oppgitt diagnose for personer som blir funksjonsfriske, på tidspunktet for intervjuet der de siste gang oppgir å være funksjonshemmet. Kolonne (3) viser diagnose for personer som oppgir å ha en funksjonshemming hver gang de deltar i tilleggsundersøkelsen. Personer som er funksjonshemmet gjennom hele perioden oppgir i større grad enn personer som endrer status problemer med hender eller armer, bein eller føtter, rygg- eller nakkeproblemer og psykiske problemer. Disse diagnosegruppene er de som oppgis mest hyppig i AKU, og de er også de vanligste diagnosene ved sykmelding. Forskning tyder på at arbeid kan være gunstig for en del personer med slike lidelser (Markussen m.fl., 2012). Likevel ser det ut til at personer med disse lidelsene har en mer varig selvpoppfattet

funksjonshemming, og har en svakere tilknytning til arbeidsmarkedet.

Tabell 11: Helseproblemer blant etter endring i status

	(1) Blir funksjonshemmet	(2) Blir funksjonsfrisk	(3) Funksjonshemmede
Problemer med hender eller armer	19 %	18 %	25 %
Problemer med bein eller føtter	20 %	20 %	29 %
Rygg- eller nakkeproblemer	33 %	34 %	41 %
Synsproblemer/blindhet	5 %	5 %	4 %
Hørselsproblemer/døvhet	5 %	6 %	4 %
Talevansker	0,4 %	0,3 %	0,3 %
Hudproblemer	2 %	2 %	2 %
Lunge- og pusteproblemer	5 %	6 %	8 %
Hjerte- og karsykdommer	7 %	7 %	9 %
Mage-/tarm-/nyre-/leversykdommer	3 %	5 %	4 %
Diabetes	3 %	4 %	3 %
Epilepsi	1 %	1 %	1 %
Psykiske problemer	11 %	9 %	14 %
Lese- og skrivevansker	5 %	7 %	3 %
Andre alvorlige sykdommer	4%	4 %	7 %
Andre varige helseproblemer	10 %	9 %	10 %
Gjennomsnittlig antall helseplager oppgitt	1,3	1,4	1,6
Antall observasjoner	2 148	2 143	4014
Antall observasjoner m/ diagnoseinformasjon	1 158	942	1 686

Tallene er oppgitt som prosent av de som svarer på spørsmål om helseproblemer. De funksjonshemmede i AKU kan oppgi å ha mer enn én helseplage, og prosentandelene summerer seg dermed ikke til 100 %.

6 Oppsummering

Kobling av registerdata og AKU gir mulighet til å sammenlikne selvoppgitt informasjon med informasjon fra registre. Statistikk fra denne rapporten tyder på at det i stor grad er samsvar mellom hva personer oppgir i AKU og data fra registre. Personer som oppgir i tilleggsundersøkelsen i AKU å ha en funksjonshemming ser ut til å ha en svakere arbeidsmarkedstilknytning enn funksjonsfriske i mange år forut for AKU. Gjennomsnittlig mottak av forskjellige ytelser som sykepengen, rehabiliterings- og attføringspengen, uføretrygd og sosialhjelp er betydelig høyere blant funksjonshemmede relativt til funksjonsfriske, mens yrkesinntekt og andelen i jobb er lavere i førstnevnte gruppe. Disse forskjellen er synlige allerede fra AKU-deltakerne er tidlig i 20-årene.

Om lag 40 % av de funksjonshemmede er i jobb, noe som illustrerer at det å ha

en selvopplevd funksjonshemming ikke nødvendigvis innebærer å være arbeidsufør. Arbeidsplassene til sysselsatte funksjonshemmede skiller seg i noen grad fra arbeidsplassene til sysselsatte funksjonsfriske ved at de er mindre, har høyere gjennomsnittlig sykefraværsrate blant sine ansatte og har en større andel kvinner. Generelt er det små forskjeller i bransjetilhørighet, men funksjonshemmede er i noen grad overrepresentert i yrker innen helse og sosiale tjenester, og underrepresentert i yrker innen eiendom, jus, revisjon, IT og andre forretningstjenester.

Andelen sysselsatte funksjonshemmede relativt til sysselsatte funksjonsfriske har ikke endret seg noe vesentlig gjennom perioden 2002-2012. Sysselsatte funksjonshemmede ser for eksempel ikke ut til å ha blitt noe sterkere påvirket av finanskrisen enn sysselsatte funksjonsfriske. Andelen sysselsatte funksjonshemmede relativt til sysselsatte funksjonsfriske har ikke endret seg noe vesentlig gjennom perioden 2002-2012. Sysselsatte funksjonshemmede ser for eksempel ikke ut til å ha blitt noe sterkere påvirket av finanskrisen enn sysselsatte funksjonsfriske.

I rapporten studerer vi effekter av å oppleve en bedriftsnedleggelse/nedbemannings i løpet av de siste årene før AKU på sannsynligheten for å oppgi å ha en funksjonshemming. Kontrollert for en rekke forhold, finner vi at å miste jobben øker sannsynligheten for å oppgi å ha en funksjonshemming. Dette funnet kan forklares både ved at en slik opplevelse gir dårligere helse, og ved at å miste jobben innebærer dårligere arbeids- og inntektsutsikter. Funnene er konsistente med Rege, Telle og Votruba (2009) og Bratsberg, Fevang og Røed (2013), som finner at å miste jobben som følge av henholdsvis bedriftsnedleggelse og konkurs øker sannsynligheten for å bli uføretrygdet. Samtidig er funnene originale på den måten at de antyder at det ikke bare er stønadsmottak som påvirkes av å miste jobben, men også selvopplevd følelse av arbeidsuførhet.

7 Referanser

Bhuller, M.S. (2009): *Inndeling av Norge i arbeidsmarkedsregioner*, SSB rapport 2009/24.

Bratsberg, B., Fevang, E. og Røed, K. (2013): Job loss and disability insurance. *Labour Economics*, 24: 137-150.

Bratsberg, B. og Raaum, O. (2012): Immigration and wages: Evidence from Construction. *The Economic Journal*, 122 (565): 1177-1205.

Bratsberg, B. og Røed, K. (2011): Kan demografi forklare veksten i uførhet? *Søkelys på arbeidslivet*, 28 (1-2): 3-21.

Bø, T.P. og Håland, I. (2001): *Dokumentasjon av arbeidskraftundersøkelsen (AKU), korrigert versjon*, SSB rapport 2002/24.

Bø, T.P., Håland, I. og Køber, T. (2010): *Funksjonshemma på arbeidsmarknaden*, SSB rapport 52/2010.

Ellingsen, J., Lindbøl, M.N., Mølster Galaasen, A. (2014): *Utviklingen i uførepensjon per 31. mars 2014*, NAV statistikknotat.

Markussen, S., Mykletun, A. og Røed, K. (2012): The Case for Presenteeism - Evidence from Norway's Sickness Insurance Program. *Journal of Public Economics*, 96(11-12): 959-972.

OECD (2010): *Sickness, Disability and Work: Breaking the Barriers. An synthesis of findings across OECD countries*. OECD, Paris.

Rege, M. og Telle, K. og Votruba, M. (2009): The effect of plant downsizing on disability pension utilization. *Journal of the European Economic Association*, 7(4): 754-785.

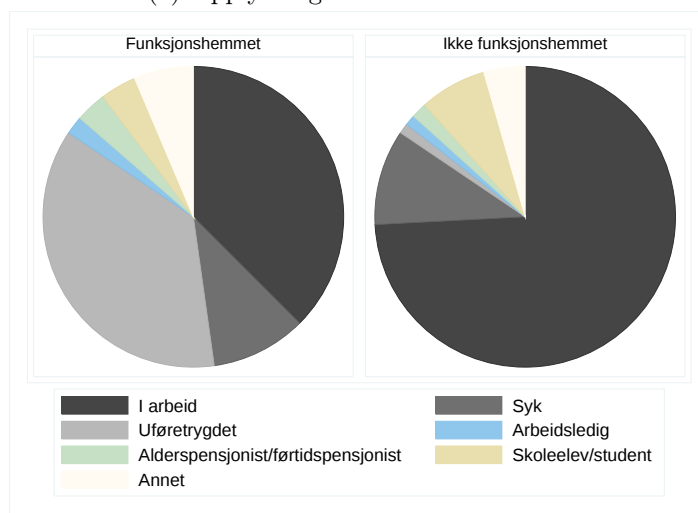
Størmer, S. (1997): *Sammenhengen mellom sysselsetting i AKU og i registrene: Måling av kvalitet og prediksjon*. SSB rapport 97/18.

8 Appendiks

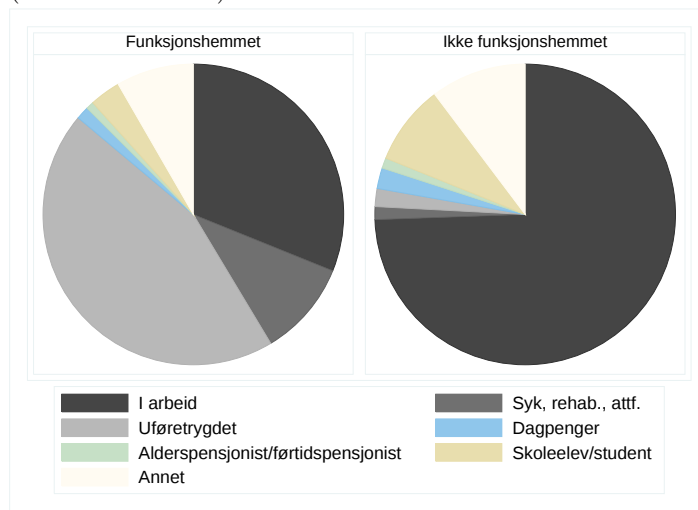
A1

Figur 13: Sysselsettings- og trygdestatus

(a) Opplysninger fra AKU

(b) Opplysninger fra registerdata
(info mai AKU-år)

Merknad: Figurene viser arbeidsmarkedsstatus for de 109 101 personene som deltok i AKU mellom 2002 og 2009. Arbeidsmarkedsstatus gjelder det året personen deltok i AKU-undersøkelsen. Personer som deltar flere ganger i løpet av disse årene utgjør en observasjon per undersøkelse.

Tabell 12: Sysselsatte i AKU. Næring etter kjønn

	Kvinner		Menn	
	Funksjonshemmet	Ikke funksjonshemmet	Funksjonshemmet	Ikke funksjonshemmet
Primærnæring	0,6%	1,2 %	3,6 %	4,4 %
Prod. spiselige varer	1,9 %	1,7 %	4,0 %	3,2 %
Prod. tekstil	0,4 %	0,3 %	0,1 %	0,2 %
Prod. tre, papir, emballasje	0,5 %	0,4 %	2,2 %	1,7 %
Forlag/trykking	0,3 %	0,3 %	0,3 %	0,5 %
Industriproduksjon	2,1 %	2,7 %	10,6 %	10,4 %
Kraft-, bygg- og anleggsvirksomhet	1,4 %	1,7 %	16,6 %	14,4 %
Varehandel (engros, detalj)	10,5 %	12,9 %	15,0 %	14,7 %
Restaurant/servering/hotell	3,1 %	3,0 %	1,9 %	1,7 %
Transport	3,4 %	3,7 %	10,4 %	9,7 %
Bank/finans/forsikring	1,9 %	2,5%	1,1 %	2,5 %
Forretningstjenester	5,8 %	8,0%	8,6 %	11,7 %
Stats- og kommuneadministrasjon	5,9 %	6,2 %	4,5 %	4,7 %
Forsvar	1,8 %	1,8 %	2,0 %	3,3 %
Kloakk/rengjøring	0,1 %	0,2 %	0,9 %	0,7 %
Undervisning	14,3 %	13,4 %	7,8 %	7,0 %
Helse	20,9 %	19,2 %	3,5 %	3,9 %
Sosiale tjenester/Barnehage/Aldershjem	23,1 %	18,0 %	4,6 %	3,0 %
Interesseorganisasjoner/Kultur/Sport	1,5 %	2,0 %	1,8 %	2,2 %
Personlig tjenesteyting	0,8 %	1,0 %	0,4 %	0,1 %
Antall observasjoner	4 138	37 202	3 472	38 031

Tabell 13: Sysselsatte i AKU. Næring over tid

	2002		2010	
	Funksjonshemmet	Ikke funksjonshemmet	Funksjonshemmet	Ikke funksjonshemmet
Primærnæring	1,5%	2,9 %	2,0 %	3,5 %
Prod. spiselige varer	3,4 %	2,7 %	2,7 %	1,8 %
Prod. tekstil	0,2 %	0,4 %	0,3 %	0,1 %
Prod. tre, papir, emballasje	1,5 %	1,3 %	0,9 %	0,8 %
Forlag/trykking	0 %	0 %	0,9 %	1,3 %
Industriproduksjon	6,2 %	7,3 %	6,6 %	6,6 %
Kraft-, bygg- og anleggsvirksomhet	9,1 %	8,0 %	9,2 %	8,3 %
Varehandel (engros, detalj)	12,9 %	13,9 %	9,6 %	12,9 %
Restaurant/servering/hotell	2,5 %	2,4 %	2,1 %	2,2 %
Transport	7,2 %	7,2 %	7,1 %	5,7 %
Bank/finans/forsikring	1,0 %	2,7 %	2,1 %	2,3 %
Forretningstjenester	7,4 %	10,3 %	4,4 %	7,3 %
Stats- og kommuneadministrasjon	4,8 %	4,9 %	6,6 %	7,3 %
Forsvar	2,6 %	2,9 %	0,3 %	1,1 %
Kloakk/rengjøring	0,4 %	0,4 %	0,4 %	0,6 %
Undervisning	12,0 %	10,6 %	11,3 %	9,9 %
Helse	14,1 %	11,6 %	8,7 %	9,4 %
Sosiale tjenester/Barnehage/Aldershjem	11,9 %	8,8 %	21,6 %	13,8 %
Interesseorganisasjoner/Kultur/Sport	1,3 %	1,4 %	3,0 %	4,2 %
Personlig tjenesteyting	0,1 %	0,5 %	0,4 %	0,6 %
Antall observasjoner	948	5 845	709	6 617

A3

Tabell 14: Forklaringsvariabler.

Forklaringsvariabel	Beskrivelse
<i>Oppvekst og foreldre</i>	
Mor tenåring	Mor tenåring ved fødsel.
Begge foreldre 40 år eller eldre	Begge foreldre 40 år eller eldre ved fødsel.
Begge foreldre norske	Begge foreldre født i Norge.
Mor gift v/ 18	Mor gift (med far eller en annen) ved alder 18 for AKU-deltaker.
Mor skilt/sep. v/ 18	Mor skilt eller separert ved alder 18 for AKU-deltaker.
Mor kun obl. skole v/ 18	Mor kun barne/ungdomsskole ved alder 18 for AKU-deltaker.
Minst én av foreldre noe uni. utd. v/ 18	Minst én av foreldrene har noe universitetsutdannelse ved alder 18 for AKU-deltaker.
Mor lav innt. v/ 18	Mor inntekt i 25. persentil ved alder 18 for AKU-deltaker.
Far lav innt. v/ 18	Far inntekt i 25. persentil ved alder 18 for AKU-deltaker.
Mor høy innt. v/ 18	Mor inntekt i 95. persentil ved alder 18 for AKU-deltaker.
Far høy innt. v/ 18	Far inntekt i 95. persentil ved alder 18 for AKU-deltaker.
Minst én av foreldre dagp. v/ 18	Minst én av foreldrene mottar dagpenger i løpet av året ved alder 18 for AKU-deltaker.
Mor ufør v/ 18	Mor motar uføretrygd ved alder 18 for AKU-deltaker.
Far ufør v/ 18	Far mottar uføretrygd ved alder 18 for AKU-deltaker.
Mor sos. hjelp v/ 18	Mor motar sosialhjelp i løpet av året ved alder 18 for AKU-deltaker.
Far sos. hjelp v/ 18	Mor motar sosialhjelp i løpet av året ved alder 18 for AKU-deltaker.
<i>AKU-deltakers familieliv</i>	
Gift v/ AKU	AKU-deltaker er gift ved intervju-tidspunkt
Skilt/sep. v/ AKU	AKU-deltaker er skilt eller separert ved intervju-tidspunkt
Barn v/ AKU	AKU-deltaker har barn ved intervju-tidspunkt
<i>AKU-deltakers utd. og yrkesliv</i>	
Fullført vgs	AKU-deltaker har fullført videregående skole ved intervju-tidspunkt
Noe universitet	AKU-deltaker påbegynt/fullført universitetsutdanning ved AKU-tidspunkt
I jobb v/ 20	AKU-deltaker er i jobb ved alder 20
I jobb v/ 25	AKU-deltaker er i jobb ved alder 25
Lav yrkesinnt. v/ 25	AKU-deltaker har inntekt i 25. persentil ved alder 25.

Publikasjoner fra Frischsenteret

Alle publikasjoner er tilgjengelig i Pdf-format på : www.frisch.uio.no

Rapporter

1/2011	Yrkesdeltaking på lang sikt blant ulike innvandrergupper i Norge	Bernt Bratsberg, Knut Røed, Oddbjørn Raaum
1/2012	NAV-refomen: Flere i arbeid – færre på trygd?	Ragnhild Schreiner
2/2012	Privatization of the absenteeism scheme: Experiences from the Netherlands	Julia van den Bemd, Wolter Hassink
1/2013	Til, fra og mellom inntektssikringsordninger – før og etter NAV	Elisabeth Fevang, Simen Markussen, Knut Røed
2/2013	Sluttrapport fra strategisk instituttprogram om pensjonsforskning 2007-2012	Erik Hernæs
2/2014	Sysselsetting blant funksjonshemmede	Ragnhild C. Schreiner, Simen Markussen, Knut Røed

Arbeidsnotater

1/2011	Job changes, wage changes, and pension portability	Erik Hernæs, John Piggott, Ola L. Vestad, Tao Zhang
2/2011	Sickness and the Labour Market	John Treble
1/2012	Dummy-encoding Inherently Collinear Variables	Simen Gaure
2/2012	A Faster Algorithm for Computing the Conditional Logit Likelihood	Simen Gaure
3/2012	Do medical doctors respond to economic Incentives?	Leif Andreassen, Maria Laura Di Tommaso, Steinar Strøm
1/2013	Pension systems and labour supply – review of the recent economic literature	Erik Hernæs

Memoranda

Serien publiseres av Økonomisk institutt, Universitetet i Oslo, i samarbeid med Frischsenteret. Listen under omfatter kun memoranda tilknyttet prosjekter på Frischsenteret. En komplett oversikt over memoranda finnes på <http://www.oekonomi.uio.no/memo/>.

1/2011	Is corporate social responsibility associated with lower wages?	Karine Nyborg, Tao Zhang
16/2011	Who pays for occupational pensions?	Ola L. Vestad

1/2012	Earning Distribution and Labour Supply after a Retirement Earnings Test Reform	Erik Hernæs, Zhiyang Jia
4/2012	Second-best Climate Policy	Michael Hoel
10/2012	Entrepreneurial School Dropouts: A Model on Signalling, Education and Entrepreneurship	Jens Fredrik B. Skogstrøm
16/2012	Cooperation Is Relative: Income and Framing Effects with Public Goods	Kjell Arne Brekke, James Konow, Karine Nyborg
19/2012	Does Retirement Age Impact Mortality?	Erik Hernæs, Simen Markussen, John Piggott, Ola L. Vestad
24/2012	Resource Depletion and Capital Accumulation under Catastrophic Risk: The Role of Stochastic Tresholds and Stock Pollution	Eric Nævdal, Jon Vislie
32/2012	Do Medical Doctors Respond to Economic Incentives?	Leif Andreassen, Maria Laura Di Tomasso, Steinar Strøm
2/2013	Technology Agreements with Heterogeneous Countries	Michael Hoel, Aart de Zeeuw
3/2013	Supply Side Climate Policy and the Green Paradox	Michael Hoel
8/2013	Identifying Age-Cohort-Time Effects, Their Curvature and Interactions from Polynomials: Examples Related to Sickness Absence	Erik Biørn
19/2013	Age-Cohort-Time Effects in Sickness Absence: Exploring a Large Data Set by Polynomial Regression	Erik Biørn
20/2013	Compensated Discrete Choice with Particular Reference to Labor Supply	John K. Dagsvik, Steinar Strøm, Marilena Locatelli
24/2013	Resource Depletion and Capital Accumulation under Catastrophic Risk: Policy Actions against Stochastic Thresholds and Stock Pollution	Eric Nævdal, Jon Vislie

Frischsenteret

Stiftelsen Frischsenteret for samfunnsøkonomisk forskning er en uavhengig stiftelse opprettet av Universitetet i Oslo. Frischsenteret utfører samfunnsøkonomisk forskning i samarbeid med Økonomisk institutt ved Universitetet i Oslo. Forskningsprosjektene er i hovedsak finansiert av Norges forskningsråd, departementer og internasjonale organisasjoner. De fleste prosjektene utføres i samarbeid mellom Frischsenteret og forskere ved andre norske og utenlandske forskningsinstitusjoner.

Frischsenteret
Gaustadalléen 21
0349 Oslo
Tlf: 22958810
frisch@frisch.uio.no
www.frisch.uio.no